

Број: 03-02-3-18-1402-12/25
Источно Сарајево, 1.12.2025. године

ИНТЕРНА ПРАВИЛА ЗА СТАНДАРДИЗАЦИЈУ - Дио 4: Структура и обликовање босанскохерцеговачких стандарда и других стандардизацијских докумената доступних јавности

САДРЖАЈ

Предговор	3
1 Подручје примјене.....	3
2 Термини и дефиниције	3
3 Општа правила.....	4
4 Опис елемената	5
5 Подјеле и потподјеле.....	13
6 Језичка, стилска и техничка обрада текста.....	15
7 Ауторско право и права умножавања.....	25
Анекс А (нормативан) Предлошци (шаблони) образаца докумената босанскохерцеговачке стандардизације	27
Анекс Б (нормативан) Писање наслова стандарда	36
Анекс Ц (нормативан) Приказивање термина и дефиниција.....	38
Анекс Д (нормативан) Глаголски облици за изражавање одредби	43
Анекс Е (нормативан) Графичка обрада текста стандарда	45
Анекс Ф (информативан) Основни стандарди.....	47
Анекс Г (информативан) Примјер означавања подјела и потподјела	52
Анекс Х (информативан) Примјер графичког приказа текста.....	53
Анекс И (нормативан) Патентна права.....	54
Анекс Ј (информативан) Правила писања величина и јединица	55
Библиографија.....	57

Предговор

Интерна правила за стандардизацију (ИПС) Института за стандардизацију Босне и Херцеговине усклађена су с принципима међународних и европских организација за стандардизацију те Кодексом добре праксе за стандардизацију Свјетске трговинске организације (WTO).

Интерна правила за стандардизацију (ИПС) првенствено су намијењена за употребу запосленицима Института и техничким комитетима, а посебно предсједницима и техничким секретарима техничких комитета те свима који су укључени у израду нацрта стандарда и нацрта других стандардизацијских докумената Института доступних јавности.

Правила рада босанскохерцеговачке стандардизације под заједничким називом Интерна правила за стандардизацију састоје се од сљедећих дијелова:

Дио 1: Оснивање и рад стручних тијела Института

Дио 2: Врсте докумената босанскохерцеговачке стандардизације и њихово означавање

Дио 3: Развој и доношење босанскохерцеговачких стандарда и других стандардизацијских докумената

Дио 4: Структура и обликовање босанскохерцеговачких стандарда и других стандардизацијских докумената доступних јавности

Дио 5: Учествовање у раду техничких радних тијела међународних и европских организација за стандардизацију

Сваки од наведених дијелова Интерних правила за стандардизацију објављен је као засебан документ и сваком је дијелу додијељена јединствена словна ознака (ИПС).

Корисници су одговорни за исправну примјену тих правила.

Сви приједлози за измјене и допуне тих правила подносе се Институту у писаном облику.

Ово је прво издање овог дијела Интерних правила за стандардизацију, ИПС 4, које замјењује BAS U 8.5-02 из 2016. године.

1 Подручје примјене

ИПС 4 утврђује правила за обликовање босанскохерцеговачких стандарда (BAS) и других босанскохерцеговачких стандардизацијских докумената доступних јавности.

Овај дио Интерних правила за стандардизацију треба обезбиједити да текстови босанскохерцеговачких стандарда и других стандардизацијских докумената доступних јавности, који се припремају у стручним тијелима Института за стандардизацију БиХ, буду изражени на једнообразан начин, независно од њиховог техничког садржаја.

ИПС 4 се примјењује кад се утврђује структура, начин обликовања и обрада докумената који треба да постану босанскохерцеговачки стандарди и других докумената босанскохерцеговачке стандардизације.

ИПС 4 намијењен је за употребу особљу Института и техничким тијелима, а посебно предсједницима и секретарима техничких тијела, те свима који су укључени у израду нацрта стандарда и нацрта других стандардизацијских докумената Института доступних јавности.

2 Термини и дефиниције

За потребе овог дијела Интерних правила примјењују се термини и дефиниције наведени у стандарду BAS EN 45020 и интерним правилима ИПС 2 и ИПС 3 те сљедећи термин и дефиниција:

2.1 предложак (шаблон)

предложак или нацрт нормативног документа који обезбјеђује „костур” документа који укључује низ унапријед дефинисаних стилских и структуралних правила, те обезбјеђује да се датотеке у електронском формату документа могу лако обрадити.

3 Општа правила

3.1 Садржај стандарда мора да буде:

- потпун, у границама утврђеним предметом и подручјем примјене стандарда,
- сажет, јасан и прецизан,
- у складу са стањем у одговарајућој области,
- основа за даљи развој технологије,
- писан стилем разумљивим и стручњацима који нису учествовали у његовој припреми.

3.2 Стандард мора да буде једнообразан по структури, терминологији и стилу излагања. Једнообразност се мора постићи како у једном, тако и у серији сличних стандарда. Структура сличних стандарда и означавање њихових тачака треба да, ако је могуће, буду идентични. Сличне одредбе морају се изразити на сличан начин, а идентичне одредбе на идентичан начин. Један исти термин за одређени појам мора да буде употријебљен кроз цијели стандард или у серији стандарда. Употреба алтернативног термина (синонима) за већ дефинисани појам мора се избјегавати. По могућности, сваком изабраном термину мора се приписати само једно значење. Ове је захтјеве важно испунити ради бољег разумијевања текста стандарда као и стварања услова за претраживање текста стандарда на рачунару.

3.3 При изради стандарда морају се примјењивати одредбе основних стандарда.

То се посебно односи на:

- стандардизовану терминологију,
- принципе и методе утврђивања терминологије,
- величине, јединице и њихове симболе,
- скраћенице,
- библиографска упућивања,
- графичке симболе,
- стандардне бројеве,
- толеранције,
- техничке цртеже и дијаграме,
- техничку документацију,
- статистичке методе,
- услове околине и одговарајуће методе испитивања,
- безбједност,
- хемију,
- електромагнетну компатибилност,
- усклађеност и квалитет.

3.5 Текст стандарда мора да буде написан на једном од службених језика/службеним језицима који су у употреби у Босни и Херцеговини.

3.6 Текст босанскохерцеговачког стандарда мора да буде изложен и редигован на тај начин да омогућава директну примјену, без измјена и адаптирања.

3.7 Стандард се испоручује у папирној и/или електронској форми, формата А4. Изузетно се може користити формат А3 ако су у питању табеле или цртежи који се не могу представити на формату А4.

3.8 Да би се обезбиједило благовремено испоручивање једног стандарда, или групе сродних стандарда, прије почетка детаљне редакције морају да буду дефинисани сви аспекти које стандард треба да обухвата, тако да се могу дати подручје(а) примјене, структура(е) и упућивање на друге стандарде. Овој дио ИПС о структури и обликовању стандарда мора да буде примијењен од самог почетка рада на стандарду.

4 Опис елемената

4.1 Општи распоред садржаја стандарда

Елементи који сачињавају стандард могу се класификовати на два начина:

- а) према њиховој природи и распореду унутар структуре, на нормативне и информативне и то:
- информативни уводни елементи: елементи који идентификују стандард, пружају објашњења о његовом садржају, настанку,
 - нормативни општи и технички елементи: утврђују одредбе које треба да буду задовољене да би се постигла усклађеност са стандардом,
 - информативни допунски елементи: садрже допунске информације које помажу бољем разумијевању или употреби стандарда;
- б) према њиховом утицају на захтијеване и необавезујуће:
- захтијевани елементи: елементи чија је присутност у документу обавезна,
 - необавезујући елементи: елементи чија присутност у документу зависи од одредаба одређеног документа.

Сваки од ових елемената је посебно описан у одговарајућој тачки овог дијела Интерних правила за стандардизацију.

Уобичајни распоред елемената у стандарду дат је у табели 1.

Табела 1 - Распоред елемената

Главна подјела	Обавезан/изборни/услован	Тачка у овом документу
Наслов	Обавезан	4.2.1
Табела(е) садржаја	Изборни ^а	4.2.2
Предговор	Обавезан	4.2.3
Увод	Изборни/услован ^б	4.2.4
Подручје примјене	Обавезан	4.3.2
Упућивање на друге стандарде и документе	Обавезан ^ч	4.3.3
Термини и дефиниције	Обавезан ^ч	4.4.1
Симболи и скраћенице термина	Услован	4.4.2
Технички садржај На примјер: методе испитивања	Обавезан/изборни/услован	4.4.3 до 4.4.10
Анекси	Изборни	4.4.2
Библиографија	Услован	4.5.2
Регистри (индекси)	Изборни	4.5.3
^а Они могу да укључују попис главних потподјела документа и пописе слика, табела и сличних нумерисаних елемената. ^б Видјети 5.2.4 ^ч Кад на попису нема упућивања на друге стандарде и документе или термине, користити уводне текстове наведене у 5.3.3.		

Напомене у тексту (види 4.5.3) могу да буду дио било ког елемента стандарда осим дијела података на насловној страници (види 4.2.1), дијела наслова стандарда (види 4.3.1) и фуснота (види 4.5.2).

Стандард не мора да садржи све техничке нормативне елементе из табеле 1, али може, ако је потребно, да садржи и друге техничке нормативне елементе. Технички нормативни елементи и њихов редослијед одређени су природом самог стандарда.

4.2 Уводни информативни елементи

4.2.1 Насловна страница

Подаци које садржи насловна страница дати су у Анексу А.

4.2.2 Садржај

Садржај је необавезни уводни елемент стандарда који се даје ради лакшег увида у општу структуру стандарда и олакшава његово коришћење. У садржају се, по правилу, уносе само тачке и анекси. Приказ садржаја мора да има наслов „Садржај” и да садржи листу тачака и, ако то одговара, подтачака с насловима, анексе, заједно с њиховим статусом у заградама, библиографију, индексе (регистре), слике и табеле, тим редом. Сваки елемент стандарда мора се у садржају навести својим пуним називом. Термини у тачки „Термини и дефиниције” не смију се наводити у приказу садржаја. Приказ садржаја мора да буде састављен аутоматски, а не ручно.

4.2.3 Предговор

Сваки стандард мора да садржи предговор у ком се дају опште информације о начину доношења стандарда и одговарајуће посебне информације, као што су:

- ознака, година издања, назив BAS стандарда и подаци о издању стандарда,
- ко је донио Одлуку, и број и датум Одлуке којом је BAS стандард одобрен,

- подаци о организацијама и документима који су утицали на израду стандарда,
- подаци о повлачењу једног или више BAS стандарда објављивањем новог BAS стандарда,
- радно тијело Института које је припремило BAS стандард (нпр. технички комитет: ознака и назив),
- информације о цитираним стандардима и другим документима,
- обавјештење о додатку на стандард,
- корисне упуте за примјену изворног BAS стандарда,
- подаци у вези с одговорношћу Института за идентификовање патентних права (види Анекс И).

4.2.4 Увод

Увод је необавезни елемент који, кад је потребно, даје посебну информацију или коментар о техничком садржају стандарда и о разлозима за његову припрему. Овај елемент не смије садржавати захтјеве.

4.3 Општи нормативни елементи

4.3.1 Наслов

Наслов стандарда мора се одредити с највећом пажњом. Он треба да буде што је могуће краћи, а с друге стране, недвосмислено мора да указује на садржај босанскохерцеговачког стандарда и на разлике у односу на друге босанскохерцеговачке стандарде, без улажења у непотребне детаље. Наслов стандарда мора да буде састављен од одвојених и што краћих елемената, при чему се иде од општег ка посебном. Наслов стандарда, по правилу, не треба да има више од сљедећа три елемента:

а) уводни елемент (услован), који назначује опште подручје коме стандард припада (може да буде одређен и према називу техничког комитета за стандардизацију),

б) главни елемент (обавезан), који назначује главни предмет који је обухваћен општим подручјем,

ц) допунски елемент (услован), који назначује посебне аспекте главног предмета или даје детаље по којима се стандард разликује од других BAS стандарда.

Упутства за писање наслова стандарда дата су у Анексу Б.

4.3.2 Подручје примјене

Овај је елемент обавезан и мора да буде на почетку сваког стандарда и он недвосмислено дефинише предмет стандарда и аспекте које стандард обухвата (чак ако се то из наслова стандарда може видјети) и при томе мора да одређује границе примјенљивости стандарда или његових појединих дијелова. Овај елемент не смије садржавати техничке захтјеве.

У документу који је подијељен на дијелове, подручје примјене сваког дијела мора да дефинише предмет искључиво тог дијела документа.

Подручје примјене мора да буде сажето тако да може да се користи као резиме за библиографске сврхе.

4.3.3 Упућивање на друге стандарде и документе

Овај обавезујући елемент мора да садржи списак нормативних докумената (у већини случајева стандарда) који су наведени у тексту стандарда и који су неопходни за његову примјену. Наводе се ознаке ако се стандард састоји из више дијелова и пише се „(сви дијелови)”, године издања за датирана упућивања (могу да буду и недатирана) и наслови стандарда.

Списак стандарда треба да почиње сљедећом реченицом:

„Сљедећи документи на које се упућује обавезни су за примјену овог документа. За датирана упућивања примјењује се само наведено издање. За недатирана упућивања примјењује се најновије издање документа на који се упућује (укључујући и све амандмане)”.

Уз датирани референце обавезно се наводи година издања документа или се ставља црта с фуснотом „Биће објављен” када је реч о нацртима стандарда на јавној расправи или текстовима коначних нацрта стандарда. И уз датирани и уз недатирани референце наводи се и њихов пун наслов.

Уколико документ не садржи упућивање на друге стандарде и документе, уводни текст даје се на сљедећи начин:

„У овом документу није наведено упућивање на друге стандарде и документе.”

Овај списак не садржи сљедеће:

- документе који нису јавно доступни,
- документе на које се упућује само информативно,
- документе који су служили као библиографски или помоћни материјали при изради стандарда.

Ови стандарди, други документи и прописи могу да буду дати у Библиографији (види 4.5.2).

4.4 Технички нормативни елементи

4.4.1 Термини и дефиниције

Ова тачка је обавезан елемент, чак и онда када не садржи термилошке одреднице. У њој су дате дефиниције неопходне за разумијевање појединих термина који се користе у документу. Када су сви термини и дефиниције дати у самом документу, мора се користити сљедећи уводни текст:

„За потребе овог документа примјењују се сљедећи термини и дефиниције.”

Када се примјењују термини дефинисани у једном или више докумената (нпр. у серији повезаних докумената чији Дио 1 спецификује термине и дефиниције за више дијелова или све дијелове), мора се користити сљедећи уводни текст:

„За потребе овог документа примјењују се термини и дефиниције дати у ..., као и сљедећи.”

Уколико документ не садржи термине и дефиниције, мора се користити сљедећи уводни текст:

„У овом документу нису наведени термини и дефиниције.”

Правила за приказивање термина и дефиниција дата су у Анексу Ц, заједно с посебним правилима за чисто термилошке стандарде, укључујући рјечнике, номенклатуре или листе еквивалентних термина на различитим језицима.

4.4.2 Символи и скраћенице

Ово је условни елемент стандарда који садржи списак симбола и скраћеница потребних за разумијевање стандарда.

Овај елемент може да буде комбинован с елементом 4.4.1 и може да садржи термине и њихове

дефиниције, симболе, скраћенице и евентуално јединице, под заједничким насловом, на примјер, „Термини, дефиниције, симболи и скраћенице”.

Уколико постоји потреба за писањем симбола у одређеном реду да би се одразио технички критеријум, сви симболи треба да се пишу према алфаветском реду како слиједи:

- велико латинично слово иза кога слиједи мало латинично слово ($A, a, B, b, \text{итд.}$),
- слова без индекса претходе словима с индексом, а слова са словним индексом претходе словима с бројчаним индексом ($B, b, C, C_m, C_2, c, d, d_{\text{ext}}, d_{\text{int}}, d_1, \text{итд.}$),
- грчка слова слиједи иза латиничних слова ($Z, z, A, \alpha, B, \beta, \dots, \Lambda, \lambda, \text{итд.}$).

4.4.3 Захтјеви

Ово је необавезан елемент стандарда. Ако је присутан, мора да садржи:

- а) све карактеристике битне за аспекте производа, поступка или услуга обухваћених стандардом, било навођењем (експлицитно) или упућивањем,
- б) захтијеване граничне вриједности карактеристика које се могу квантификовати,
- ц) за сваки захтјев, упућивање на методе испитивања за одређивање или провјеравање вриједности карактеристика или саму методу испитивања (види 4.4.5).

У тексту стандарда морају да буду јасно разграничене захтијеване карактеристике и карактеристике које се у стандарду дају само као изјаве или препоруке. Стандард не смије садржавати уговорне захтјеве који се односе на рекламације, трошкове итд.

У неким стандардима биће потребно утврдити да производ морају да прате напомене за упозорење, техничко упутство или упутство за употребу и утврдити садржај тог упутства. Захтјеви који се односе на техничко упутство или упутство за употребу могу се дати и у посебном документу, будући да то нису захтјеви који се примјењују на сам производ.

У документима у којима се наводе неке карактеристике, али не и њихове вриједности, мора се утврдити начин мјерења и навођења тих вриједности.

4.4.4 Узимање узорака

Овим необавезним елементом утврђују се услови и методе узимања узорака, као и методе чувања узорака. Овај елемент може се дати на почетку елемента 4.4.5.

4.4.5 Методе испитивања

Овај необавезни елемент даје све податке у вези с поступком који се мора примијенити за одређивање вриједности карактеристика или за провјеравање усклађености с наведеним захтјевима као и за обезбјеђење поновљивости резултата. Ако је потребно, наглашава се да су то: типска испитивања, рутинска испитивања, испитивања узорковањем итд. Осим тога, у документу се мора навести редослијед испитивања ако тај редослијед може да утиче на резултате.

Одредбе које се односе на методе испитивања дају се, ако је погодно, по сљедећем редослиједу:

- а) принцип,
- б) реагенси или материјали (види 4.4.6),
- ц) апарати и прибор (види 4.4.7),
- д) припрема и чување испитних узорака и испитних комада,
- е) процедура,
- ф) изражавање резултата укључујући методу израчунавања и прецизност методе испитивања (мјерну несигурност),

г) извјештај о испитивању.

Методe испитивања могу да буду у посебној тачки или заједно са захтјевима (види 4.4.3), затим у анексима (види 4.4.10), или као посебни документи (види 5.3.1).

Метода испитивања утврђује се као посебан документ ако се зна да ће на њу упућивати више других докумената.

Кад се успостављају методе испитивања, морају се узети у обзир документи за опште методе испитивања и испитивања која се односе на сличне карактеристике дате у другом документу. Методе за испитивање без разарања морају се изабрати увијек кад оне могу замијенити, унутар истог нивоа поузданости, методе испитивања с разарањем.

Упутства за израду стандарда за методе хемијских анализа дата су у стандарду ISO 78-2. Већи дио овог стандарда може се користити за методе испитивања производа који нису хемијски производи. Код спецификавања метода испитивања које укључују употребу ризичних (опасних) производа, апарата или процеса, мора се увести опште упозорење и одговарајућа посебна упозорења. За писање упозорења види *ISO/IEC Guide 51* (види Ф.14).

Документи који спецификују испитне методе не смију да садрже било какву обавезу о провођењу икаквог испитивања. Једино се мора навести метода помоћу које се проводи оцјењивање, ако се захтјева и ако се на њу упућује (нпр. у истом или другом документу, у регулативи, или у уговору).

Ако је статистичка метода за оцјењивање усклађености производа, процеса или услуге прописана у стандарду, извјештај о усклађености са стандардом може се само односити на усклађеност укупног броја или дијела производа (партије).

Ако је у стандарду прописано да свака појединачна ставка мора да буде испитана у сагласности са стандардом, изјава о усклађености производа са стандардом значи да је свака поједина ставка испитана и да је свака испунила одговарајуће захтјеве.

Ако се примјењују испитне методе које се разликују од оних које су најприхватљивије за општу примјену, то не смије бити разлог да се не спецификују у стандарду и да се не утврди најприхватљивија метода.

Ако за једну карактеристику постоји више од једне одговарајуће методе испитивања, предмет документа у принципу мора да буде само једна. Ако се из било ког разлога мора да стандардизује више од једне методе испитивања, у документу се мора означити референтна метода.

Тачност одабране методе испитивања мора да буде таква да се може једнозначно утврдити да ли је вриједност карактеристике која се оцјењује унутар утврђених допуштених одступања. Кад се сматра потребним, свака од метода мора да укључи изјаву с обзиром на своје границе тачности.

Избјегавање удвостручавања опште је правило у методологији стандардизације. Из тих разлога се прије стандардизације било које методе испитивања мора утврдити да ли постоји већ примјенљива метода испитивања.

4.4.6 Реагенси и/или материјали

Ово је необавезан елемент стандарда који даје попис реагенаса и/или материјала који се примјењују у стандарду.

Тачка садржаја реагенаса и/или материјала обично ће обухватити необавезни уводни текст заједно с пописом једног или више реагенаса и/или материјала.

Уводни текст мора се користити само за спецификавање општих одредби на које се не може упутити на другом мјесту. Ставка на коју је потребно упутити не смије да буде укључена у овај текст, али мора да буде наведена као одвојена ставка, како је дато испод.

Напомиње се да уводни текст који описује опште одредбе није одвојени параграф, него попис који

наводи реагенсе и/или материјале.

Сваки наведени реагенс и/или материјал се означава бројем у сврху упућивања у документу, чак и ако постоји само један.

ПРИМЈЕР

3 Реагенси

Употребљавати само реагенсе признатог аналитичког степена или само дестиловану воду или воду одговарајуће чистоће.

3.1 Средство за чишћење, на примјер, метанол или вода која садржи неколико капљица течног детерџента.

4.4.7 Апарати

Ово је необавезни дио који даје попис уређаја који су коришћени у документу. Правила за попис иста су као и за реагенсе и/или материјале (види 4.4.6). Када год је то могуће, не треба спецификовати опрему коју производе појединачни произвођачи. Када таква опрема није лако доступна, ова тачка треба да садржи спецификацију опреме која обезбјеђује да упоредива испитивања могу да обаве све заинтересоване стране.

4.4.8 Алтернативне методе испитивања

Онда када постоји више одговарајућих метода испитивања карактеристика, у принципу само једна од њих мора да буде предмет документа. Ако, из било ког разлога, постоји више стандардизованих метода испитивања, у документу се мора извршити позивање на једну од њих (која се обично назива „референтна метода“) како би се разријешиле сумње или спорења.

4.4.9 Избор методе испитивања с обзиром на тачност

Тачност изабране методе испитивања мора да буде таква да дозвољава несумњиво установљавање тога да ли се вриједност карактеристика које се оцјењују налази у границама спецификоване толеранције.

Онда када су неопходна техничка разматрања, свака метода испитивања мора да обухвати изјаву о њиховим границама тачности.

4.4.10 Класификација и означавање

Овим елементом утврђује се означавање производа, поступака или услуга које задовољавају захтјеве стандарда. Овај елемент може да буде комбинован с елементом 4.4.3.

За општа правила за означавање производа, процеса и услуга види *CEN/CENELEC Internal Regulations - Part 3*, Анекс Ц.

4.4.11 Захтјеви за обиљежавање, етикетирање (стављање наљепнице) и паковање

Документи који садрже позивања на обиљежавање производа морају да спецификују, онда када је то примјенљиво, сљедеће:

- садржај сваког обиљежавања употријебљеног за идентификовање производа, укључујући, онда када је то примјенљиво, произвођача (назив и адреса) или одговорног добављача (трговачки назив, трговачки знак или идентификациона ознака), или само обиљежавање производа [нпр. трговачки знак произвођача или добављача, број модела или типа, означавање, или идентификацију различитих величина, категорија, типова и класа;
- средства за представљање таквог обиљежавања, нпр. употребом плочица (понекад названих „називних плочица“), етикета, маркица, боја, трака, онако како то одговара;
- положај означавања на производу или, у неким случајевима, на паковању;

- захтјеве за етикетирање и/или паковање производа (нпр. упутства за руковање, упозорења на потенцијалне опасности, датум производње);
- друге податке према потреби.

Ако се документом захтијева примјена етикете, у документу се такође наводи природа означавања и начин на који се она прилаже, причвршћује или ставља на производ или његову амбалажу.

Симболи наведени за означавање морају да буду у складу с релевантним документима које су објавили ISO и IEC.

Документ који се односи на паковање налази се у ICS класификацији под бројем 55 и у каталозима ISO-а и IEC-а.

НАПОМЕНА Ако се уз производ захтијева нека врста документације (нпр. извјештај о испитивању, упутство о руковању, друге информације које се појављују на паковању производа) види стандард IEC 61355 за правила за класификацију и означавање такве документације за постројења, системе и опрему. ICS класификација 01.140.30.

4.4.12 Нормативни анекси

Нормативни анекси су необавезни саставни елементи стандарда и дају одредбе које надопуњују одредбе у главном дијелу документа. Да је анекс нормативан мора да буде јасно из дијела текста стандарда у коме се на њега упућује, наглашено у предговору и у заглављу самог анекса (види 5.3.5).

4.5 Допунски информативни елементи

4.5.1 Информативни анекси

Информативни анекси дају се у смислу допунских информација за боље разумијевање или примјену документа. Они не смију садржавати захтјеве. Информативни карактер анекса мора да буде јасан из дијела текста стандарда у ком се на њега упућује, наглашен у садржају и у заглављу самог анекса (види 5.3.5).

Информативни анекси могу да садрже необавезне елементе. Нпр., необавезне методе испитивања могу да садрже захтјеве, али усклађеност с тим захтјевима није неопходна да би се утврдила усклађеност с документом.

4.5.2 Библиографија

Библиографија се, ако постоји, мора навести иза посљедњег анекса.

Библиографски подаци наводе се у складу с правилима у 4.3.3 и правилима у стандарду ISO 690.

4.5.3 Регистри (индекси)

Неки међународни стандарди садрже и информативне анексе у којима су дати регистри (индекси) термина на једном или више језика, поредани по алфabetу одговарајућег језика. Ови регистри (индекси) се, по правилу, задржавају неизмијењени у тексту превода. Одговарајући термини на једном од службених језика који су у употреби у Босни и Херцеговини се у тексту превода, у зависности од случаја, могу дати у регистру (индексу) уз одговарајуће термине на језику (језицима), не мијењајући притом редослијед навођења термина на одговарајућем језику, или се могу дати у посебном регистру (индексу) термина на једном од службених језика који су у употреби у Босни и Херцеговини, који се даје као посебан национални додатак и у коме се термини редају по абецедном редослиједу. Подаци о томе дају се у националном предговору (види ИПС 3, тачка 5.1.5).

4.5.4 Фусноте

Фусноте дају допунске информације и њихова примјена мора да буде сведена на минимум. Фусноте не смију садржавати захтјеве.

Фусноте се пишу при дну одговарајуће странице и од самог текста се одвајају танком линијом у лијевом углу странице.

Фусноте се означавају арапским бројевима са заградама: 1), 2), 3) итд. Бројеви фуснота почињу на свакој страници од броја 1 или чине континуиран нумерички низ кроз цијели стандард.

Друга је метода погоднија кад се текст обрађује помоћу рачунара. На фусноте у тексту се упућује навођењем истих бројева у горњем положају иза ријечи или реченице на које се односе: 1), 2), 3) итд.

У посебним случајевима, на примјер, да не би дошло до забуне с другим бројевима који се такође стављају у горњи положај, умјесто бројева могу се користити звјездице: *, **, ***) итд.

4.5.5 Напомене у тексту

Напомене у тексту стандарда могу се користити само за информације које су битне за разумијевање стандарда. Оне не смију садржавати захтјеве.

Напомене се обично налазе иза тачке, подтачке или става на који се односе.

Напомени претходи наслов „НАПОМЕНА” који се пише на почетку првог реда текста (види Анекс X). Двије или више напомена груписаних заједно морају имати наслов „НАПОМЕНЕ” у посебном реду, а тексту сваке напомене претходи арапски број.

Свака група напомена означава се бројевима који почињу од 1.

Ако се више напомена налази у истој подјели (тачки, подтачки), а међусобно су раздвојене одредбама, морају да буду означене са:

„НАПОМЕНА 1”, „НАПОМЕНА 2” итд.

Такође, све напомене у тексту могу да буду означене и у континуираном низу кроз цијели стандард.

Напомене које се наводе уз термине који се користе у тексту документа нумеришу се без обзира на то да ли је ријеч о једној или више напомена. Такве напомене морају да буду означене са: „НАПОМЕНА 1 уз термин:” итд.

5 Подјеле и потподјеле

5.1 Уопштено

С обзиром на природу садржаја стандарди су веома различити, тако да је немогуће дати опште упутство за подјеле и потподјеле текста стандарда. Међутим, подјела је потребна да би се обезбиједила логичка структура стандарда, а самим тим и лакше разумијевање, коришћење стандарда и упућивање на њега.

5.2 Називи подјела и потподјела

Термини који се морају употребљавати за означавање подјела и потподјела стандарда дати су у табели 2.

За примјер означавања види Анекс Г.

Табела 2 - Називи подјела и потподјела

Назив	Енглески назив	Примјер означавања
Дио	Part	9999 - 1
Тачка	Clause	1
Подтачка	Subclause	1.1
Подтачка	Subclause	1.1.1
Параграф	Paragraph	нема броја
Анекс	Annex	A

5.3 Опис подјела и потподјела

5.3.1 Дио

У структури босанскохерцеговачких стандарда предвиђени су и дијелови стандарда.

Дио је један из низа докумената објављен посебно под истим идентификационим бројем стандарда одређеног да се ради у дијеловима. Број дијела мора да буде означен арапским бројем иза идентификационог броја стандарда и одвојен цртицом; на примјер: 9999-1, 9999-2 итд.

Наслов дијела мора да буде састављен (уређен) на исти начин као код других стандарда према 4.3.1. Сви појединачни наслови дијелова који чине серију морају да садрже исте уводне и/или главне елементе, док допунски елемент мора да буде различит у сваком дијелу да би се дијелови међусобно разликовали. Допунском елементу мора увијек да претходи ознака „Дио...”.

Ако је стандард објављен у облику серије појединачних дијелова, први дио мора у свом предговору (види 5.2.3) садржавати објашњење о предвиђеној структури. У предговору сваког дијела дају се наслови свих других дијелова који припадају серији, ако су познати.

5.3.2 Тачка

Тачке су основна подјела у стандардима.

Тачке морају да буду означене арапским бројевима, почевши од 1 за „Подручје примјене”. Означавање мора да буде континуирано, не укључујући анексе (види 5.3.5).

Свака тачка мора имати наслов постављен одмах иза броја, у посебном реду, а изнад текста који слиједи.

5.3.3 Подтачка

Подтачка је означена потподјела тачке. Тачка се може даље дијелити на означене ниже подјеле, а поступак даље подјеле може се наставити уколико је потребно. Треба избежавати непотребно дијељење (цијепанье) текста.

Подтачке се морају означити арапским бројевима према систему датом у Анексу Г.

Означавање се не смије примијенити за формирање једне подтачке ако не постоји бар још једна подтачка на истом нивоу. На примјер, дио текста у тачки 1 не смије се означити као подтачка „1.1” ако не постоји и подтачка „1. 2”.

Свака подтачка (примарна подјела тачке) требало би да има свој наслов одмах иза броја подтачке, у посебном реду од текста који слиједи.

За ниже подтачке може се примијенити исто.

Међутим, употреба наслова мора да буде уједначена, тј. или све подтачке једне тачке морају да носе наслове, или све морају да буду без наслова.

Уколико нема наслова, кључни термини или кључни изрази употријебљени на почетку сваке подтачке (у тексту написани другим типом слова) могу се користити да укажу на главни предмет у појединим подтачкама.

5.3.4 Параграф

Параграф је неозначена подјела тачке или подтачке.

5.3.5 Анекс

Описе двају типова анекса види у 4.4.12 и 4.5.1.

Анекси се морају означити великим словима абетеде почињући од слова А. Не употребљавају се слова Ч, Ћ, Џ, Ђ, И, Љ, Њ, О, Ш и Ж.

Иза ријечи „Анекс” и слова које означава анекс налази се у заградама текст „нормативан” или „информативан”. У сљедећем реду се налази наслов анекса.

Бројевима тачака, подтачак, табела, слика и једначина у анексу мора да претходи словна ознака анекса.

Означавање почиње у сваком анексу од броја 1.

Ако постоји само један анекс, он се означава као „Анекс А”.

5.4 Начин писања подјела и потподјела

У стандардима бројеви и текст подјела и потподјела морају да буду поравнати с лијевом маргином странице.

Примјери примјене дати су у Анексу Х.

6 Језичка, стилска и техничка обрада текста

6.1 Текст стандарда

6.1.1 Писање тачке „Подручје примјене”

Овај елемент представљен је низом типизираних реченица.

Употребљавају се облици изражавања као што су сљедећи:

„Овим стандардом се утврђују ...

- технички захтјеви ...,
- мјере ...,
- методе ...,
- термини и дефиниције ...,
- општи принципи за ...”.

ПРИМЈЕР „Овим стандардом се утврђују технички захтјеви за челичне цијеве са шавом (у даљем тексту: цијеве).”

Подручје примјене даје се на сљедећи начин:

„Овај стандард се примјењује на ...”,

„Овај стандард се односи на ...”.

6.1.2 Употреба глаголских облика за изражавање захтјева

Карактер обавезности стандарда одређује се прописом.

Корисник мора да има могућност идентификовати захтјеве које је у обавези да задовољи.

Он, такође, мора да има могућност разликовати ове захтјеве од других одредби које му дају извјесну слободу избора.

Јасна правила употребе глаголских облика (укључујући модалне глаголе) битна су за изражавање захтјева у случајевима кад постоји слобода избора.

У Анексу Д, у првој колони табеле, дат је глаголски облик који се мора употријебити за изражавање врсте захтјева.

Еквивалентни изрази дати у другој колони употребљавају се само изузетно, кад се облици дати у првој колони не могу користити због језичких разлога.

6.1.3 Набрајања (листе)

Набрајању (листи) претходи комплетна реченица или некомплетна реченица, иза које слиједи ставке које се набрајају.

ПРИМЈЕР 1

Апарат се мора састојати из сљедећих дијелова:

- прихватни суд,
- одвод,
- пловак.

ПРИМЈЕР 2

Апарат мора да обухвати:

- прихватни суд,
- одвод,
- пловак.

Свака ставка у набрајању има испред себе цртицу, или, ако је то потребно за идентификовање, мало слово абецеде.

Иза сваког слова ставља се заграда. Ако је потребна даља потподјела, ставке у листи означавају се арапским бројевима иза којих се ставља заграда.

ПРИМЈЕР 3

- а)
- б) ...
 - 1) ...
 - 2) ...
- ц)

6.1.4 Називи и скраћенице имена организација

Називи организација и њихове скраћенице морају се писати како их пишу саме те организације. Скраћеница назива организације пише се великим словима без тачке након сваког слова (види 6.9).

6.1.5 Употреба трговачких (заштићених) имена

Потпуно означавање или опис производа мора имати предност над трговачким именом (заштићеним именом).

Трговачка имена за поједине производе треба избјегавати чак и ако су у општој (комерцијалној) употреби.

ПРИМЈЕР 1 Умјесто ријечи „Тефлон®” треба писати „политетрафлуоретилен (ПТФЕ)”

Ако трговачко име изузетно не може да се избјегне, на његову природу мора се указати симболом ® за заштићено трговачко име.

Такође се мора дати одговарајуће објашњење, као у сљедећим примјерима.

Ако се зна да је тренутно на располагању и погодан за успјешну примјену стандарда само један производ, његово трговачко име може да буде дато у тексту стандарда, попраћено фуснотом на дну странице (види примјер 2).

ПРИМЈЕР 2 „1) ... (трговачко име производа) ... је трговачко име производа који производи ... (произвођач) ... Ова информација дата је само као помоћ корисницима стандарда, а не ради стандардизовања трговачког имена. Еквивалентни производи могу се употријебити ако је доказано да се с њима добивају исти резултати.”

Ако се сматра да је важно дати примјер (или примјере) расположивих (комерцијалних) производа на тржишту погодних за успјешну примјену стандарда, јер је карактеристике производа тешко описати у детаљима, трговачко име може се дати у фусноти на дну странице (види примјер 3).

ПРИМЈЕР 3 „1) ... (трговачко име производа) ... је примјер погодног производа расположивог на тржишту. Ова информација дата је само као помоћ, а не ради стандардизације трговачког имена.”

6.1.6 Патентна права

За ставке заштићене патентом морају се слиједити правила наведена у Анексу И (види и *ISO/IEC Directives - Part 1- Consolidated ISO Supplement:2024*, тачка 2.14 и *CEN/CENELEC Guide 8*).

6.2 Табеле

6.2.1 Употреба

Табеле треба користити ако су погодније за приказивање информација у лакше разумљивом облику. Свака табела мора да буде јасно наведена у тексту, тако да се види њена веза с одредбама стандарда.

6.2.2 Означавање

Табеле морају да буду означене арапским бројевима, почевши од броја 1. Ово означавање мора да буде независно од означавања тачака и слика. Ако стандард има само једну табелу, она мора да буде означена као „Табела 1”.

6.2.3 Наслов

Ознака табеле и наслова морају да буду раздвојени цртом (с размацама). Наслов табеле ставља се изнад табеле и пише се као у сљедећем примјеру:

Табела 1 - Механичке особине**6.2.4 Заглавља**

Прва ријеч у заглављу сваке колоне мора почети великим словом.

Мјерне јединице које се употребљавају у датим колонама морају се писати испод текста заглавља сваке колоне.

ПРИМЈЕР 1

Тип	Дужинска маса <i>kg/m</i>	Унутрашњи пречник <i>mm</i>	Спољашњи пречник <i>mm</i>
-----	------------------------------	--------------------------------	-------------------------------

Изузетак од овог правила јесте кад су све мјерне јединице исте и у том се случају мјерна јединица пише изнад табеле у десном углу.

ПРИМЈЕР 2

Мјере у <i>mm</i>			
Тип	Дужина	Унутрашњи пречник	Спољашњи пречник

6.2.5 Настављање табела

Кад се табеле настављају на двије или више страница, број табеле понавља се, уз одговарајућу ријеч, као у сљедећим примјерима:

- „Табела 1 (наставак)” на страницама које слиједи,
- „Табела 1 (завршетак)” на задњој страници.

Заглавље табеле мора да се понови на свим страницама послје прве.

6.2.6 Напомене уз табеле

Напомене у табелама морају да буду независне од напомена у тексту. Оне морају да буду унутар оквира одговарајуће табеле и испред фуснота у табелама (видјети примјер 1 у тачки 7.2.7). Једној напомени у табели мора да претходи ријеч: „НАПОМЕНА” на почетку првог реда текста напомене. Када се у истој табели појављује неколико напомена, оне морају да се означе као: „НАПОМЕНА 1”, „НАПОМЕНА 2”, „НАПОМЕНА 3” итд. За сваку табелу мора да се користи посебан низ бројева.

Напомене у табелама не смију да садрже захтјеве или било које информације које се сматрају неопходнима за коришћење документа. Сви захтјеви који се односе на садржај табеле морају да буду дати у тексту, у фусноти табеле, или као параграф унутар табеле. Непотребно је позивање на напомене у табелама.

6.2.7 Фусноте уз табеле

Фусноте у табелама морају се посматрати независно од фуснота у тексту. Оне морају да буду унутар оквира одговарајуће табеле и на њеном дну.

Фусноте у табелама морају да се распознају по малим словима у горњем индексу и почињу од „а”. На фусноте у табели мора да се позива уписивањем у табелу истог малог слова, у горњем индексу.

Фусноте у табелама могу да садрже захтјеве. Стога је посебно важно да се, при састављању текста

фусноте у табели, јасно направи разлика између различитих типова одредаба употребом одговарајућих глаголских облика.

ПРИМЈЕР 1

Тип	Дужинска маса <i>kg/m</i>	Унутрашњи пречник <i>mm</i>	Спољашњи пречник <i>mm</i>
А	l_1^a	d_1	
Б	l_2	d_2	
Параграф који садржи захтјеве.			
НАПОМЕНА 1 Текст напомене уз табелу.			
НАПОМЕНА 2 Текст напомене уз табелу.			
^a Фуснота уз табелу.			

6.3 Сlike

6.3.1 Употреба

Сlike треба користити ако су погодније за приказивање информација у лакше разумљивом облику. Свака слика мора да буде јасно наведена у тексту, тако да се види њена веза с одредбама стандарда.

6.3.2 Облик

Сlike морају да буду у облику цртежа. Фотографије се могу користити само ако их није могуће претворити у цртеже.

6.3.3 Означавање

Сlike се морају означавати арапским бројевима, почињући од броја 1. Ово је означавање независно од означавања тачака и табела. Ако стандард има само једну слику, она мора да буде означена као „Слика 1”.

Означавање слика у анексима врши се на исти начин, с тим што се испред броја слике додаје словна ознака анкеса с тачком (нпр. слика А.1, слика А.2, ...).

6.3.4 Писање назива слика

Ознака слике и назив морају да буду раздвојени цртом (с размацама). Назив слике мора се писати центрирано хоризонтално, испод слике, а приказује се на сљедећи начин:

Слика 1 - Детаљи апарата

Када се слика наставља на неколико страница, може да буде корисно поновити ознаку слике, након које слиједи наслов (необавезно) и сљедеће „(1 од #)”, гдје је # укупан број страница на којима се слика појављује.

ПРИМЈЕР Слика 3 (1 од 2)

По правилу, употребу дијелова слика требало би избјегавати кад год је то могуће, пошто оне компликују приказивање документа и управљање њиме.

Само је један ниво потподјеле слике дозвољен. Дијелови слика морају да буду идентификовани малим словима [тј. слика 1 може да садржи дијелове слике а), б), ц) итд.]. Други облици идентификације дијелова слика као што су 1.1, 1.2,... 1-1, 1-2... итд. не смију се користити.

6.3.5 Избор симбола

Словне ознаке које се на сликама користе за приказ угаоних и дужинских величина морају да буду у складу са стандардом ISO 80000-3, означене индексима кад је потребно да се направи разлика између различитих примјена дате ознаке.

ПРИМЈЕР За низ ознака које означавају разне дужине на цртежу користе се l_1 , l_2 , l_3 итд., а не, на примјер, А, Б, Ц или а, б, ц итд.

Текстуални описи на илустрацијама морају да буду замијењени позивањем на ознаке (видјети ISO 6433) чије је значење објашњено у легенди (*key*) или у фусноти слике, што зависи од њиховог садржаја.

Натписи на оси цртежа не смију да буду замијењени позивањем на ознаке како би се избјегла могућа забуна између бројева који представљају позивање на ознаке и бројева који представљају вриједности на тој оси.

Натписи за криве, линије итд. на цртежима морају се замијенити позивањем на ознаке, без обзира на то колико кривих, линија итд. има.

Онда када су јединице за мјере исте, погодна изјава (на примјер: „Мјере у милиметрима“) мора се налазити у десном горњем углу слике.

6.3.6 Тип слова (писма)

Слова и бројеви на цртежу морају имати карактеристике према стандарду ISO 3098-2.

Косо писмо (курзив) мора се користити за:

- ознаке величина,
- индексе који представљају ознаке величина,
- словне ознаке које представљају бројке.

Обично писмо мора се користити за све друге примјене на цртежу.

6.3.7 Јединице

Морају се навести јединице у којима су изражене вриједности.

Кад се слика појављује/наставља на више страница, ознаке за јединице морају се поновити на свакој страници, ако је примјенљиво.

6.3.8 Напомене уз слике

Напомене уз слике морају да буду независне од напомена у тексту. Оне морају да се поставе изнад ознаке одговарајуће слике и испред фуснота уз слике. Једној напмени уз слику мора да претходи ријеч: „НАПОМЕНА“, на почетку првог реда текста напомене. Када се на истој слици појављује неколико напомена, оне морају да се означе с „НАПОМЕНА 1“, „НАПОМЕНА 2“, „НАПОМЕНА 3“ итд. За сваку слику мора да се користи посебан низ бројева.

Напомене уз слике не смију да садрже захтјеве или било које информације које се сматрају неопходним за коришћење документа. Сви захтјеви који се односе на садржај слике морају да буду дати у тексту, у фусноти уз слику, или као параграф између слике и њеног наслова. Непотребно је позивање на напомене уз слике.

6.3.9 Фусноте уз слике

Фусноте уз слике морају се посматрати независно од фуснота у тексту. Оне морају да буду

непосредно изнад наслова одговарајуће слике и иза напомена уз слику.

Фусноте уз слике се препознају по малим словима, у горњем индексу, почињући са „а”. На фусноте уз слике мора да се позива уписивањем на слици истог малог слова у горњем индексу.

Фусноте уз слике могу да садрже захтјеве. Стога је посебно важно да се, при састављању текста фусноте уз слике, јасно направи разлика између различитих типова одредаба употребом одговарајућих глаголских облика.

6.3.10 Технички цртежи, графички симболи и дијаграми

Технички цртежи, графички симболи и дијаграми морају да буду урађени у складу с одговарајућим стандардима.

6.4 Упућивање

6.4.1 Уопштено

Опште правило је да се умјесто понављања изворног текста морају користити упућивања на одређене дијелове текста, јер такво понављање уноси ризик од грешака или неповезаности и повећава обим стандарда.

Када је упућивање потребно, извор мора да буде прецизно идентификован.

Упућивање се изводи на начине описане у сљедећим тачкама, а не смије бити упућивања на број странице.

6.4.2 Упућивање на исти стандард

По правилу, користи се облик „овај стандард ...”.

Ако је стандард објављен у одвојеним дијеловима морају се користити:

„овај дио стандарда ...”,
„ознака стандарда (сви дијелови)”.

6.4.3 Упућивање на елементе текста

Приликом упућивања на поједине тачке, подтачке итд. истог стандарда треба писати:

- „према 3.1”,
- „у складу с тачком 3”,
- „детаљи, као што је дато у 3.1.1”,
- „види Анекс Б”.

Није потребно користити термин „подтачке”.

6.4.4 Упућивање на табеле и слике

Свака табела и слика у стандарду мора се навести у тексту на један од сљедећих начина:

- „дато у табели 2”,
- „(види табелу 2)”,
- „приказано на слици 3”,
- „(види слику 3)”.

6.4.5 Упућивање на друге стандарде и документе

6.4.5.1 Уопштено

Упућивања на друге стандарде могу да буду недатирана и датирана. Сва упућивања на друге стандарде, недатиране и датиране, морају се дати у тачки „Упућивање на друге стандарде и документе” (види 5.3.3).

6.4.5.2 Недатирана упућивања

Недатирана упућивања могу се односити на цијели документ или његов дио и само у сљедећим случајевима:

- а) ако ће бити могуће употребити све будуће промјене документа за потребе документа у ком се налази упућивање,
- б) за информативна упућивања.

Подразумијева се да недатирана упућивања морају укључити све амандмане и ревизије документа на који се упућује.

ПРИМЈЕР 1 „као што је наведено у стандарду BAS 1062”.

6.4.5.3 Датирана упућивања

Датирана упућивања односе се на:

- а) одређено издање, наведена година објаве, или
- б) одређени нацрт на јавној расправи, наведена година издања.

Накнадне амандмане или ревизије докумената на које се датирано упућује требаће укључити амандманом документа у ком се на њих упућује.

НАПОМЕНА У овом контексту се дио документа посматра као одвојени документ.

Упућивања на одређена поглавља или потпоглавља, табеле и слике у другом документу увијек морају да буду датирана.

Користи се сљедећи облик:

- „...проводи се испитивања дата у стандарду IEC 60068-1:2013...” (датирано упућивање на објављени документ),
- „...у складу с ргEN 16838:2015, тачка 5.2,...” (датирано упућивање на нацрт на јавној расправи),

„...као што је наведено у стандарду IEC 61643-22:2004, табела 2,...” (датирано упућивање на одређену табелу у другом објављеном документу).

Упућивање на посебне елементе других стандарда врши се користећи облик дат у 7.4.2 и 7.4.3, заједно с датумом издања стандарда.

ПРИМЈЕР 2 „према 6.1.4 BAS ISO 11500:2024”

НАПОМЕНА 1 Препоручује се да се не примјењује упућивање на нацрте за јавну расправу, већ у принципу упућивати на објављене документе.

НАПОМЕНА 2 Изузетно, кад се ради о великој групи стандарда на које се треба упућивати, односно о којој још нису донијети сви стандарди или је њихово доношење у току, упућивање се може извршити на сљедећи начин:

„према одговарајућим босанскохерцеговачким стандардима за...”,

„према босанскохерцеговачким стандардима из области (групе)...”.

6.6 Математички изрази

6.6.1 Једначине морају да буду изражене у математички коректној форми.

Различите величине приказују се словним ознакама чије се значење мора објаснити испод једначине, уколико нису дате у тачки „Симболи и скраћенице” (види 4.4.2). У једначини се не смију употребљавати ријечи.

Мора се употријебити сљедећи облик:

ПРИМЈЕР 1

$$V = \frac{l}{t}$$

гдје је:

V брзина тијела при једноликом кретању;

l пређена удаљеност;

t интервал времена.

Ако се, изузетно, користи једначина с бројчаним вриједностима, мора да се примијени начин представљања приказан у ниже наведеном примјеру

ПРИМЈЕР 2

$$V = 3,6 \times \frac{l}{t}$$

гдје је:

V бројчана вриједност брзине, изражена у километрима на сат (km/h), и при једноликом кретању;

l бројчана вриједност пређеног растојања, изражена у метрима (m);

t бројчана вриједност интервала времена, изражена у секундама (s).

Међутим, иста ознака не смије никада да се користи у једном стандарду и за величину и за њену одговарајућу бројчану вриједност. На примјер, примјеном једначине у примјеру 1 и једначине у примјеру 2 у истом контексту произашло би да је $1 = 3,6$, што, наравно, није тачно.

6.6.2 За исказивање вриједности физикалних величина морају се користити арапски бројеви, а након њих међународни симболи за јединице (види стандарде ISO 80000, IEC 80000 и IEC 60027).

6.6.3 Уколико је могуће, треба избјегавати ознаке с индексом који такође има индекс, да се не би писало у више редова.

ПРИМЈЕРИ

1) Боље је писати $D_{1, \max}$, него $D_{1\max}$

2) У тексту a/b је боље писати него $\frac{a}{b}$

3) Боље је писати формулу

$$\frac{\sin[(N+1)\varphi/2]\sin(N\varphi/2)}{\sin(\varphi/2)}$$

него

$$\frac{\sin\left[\frac{(N+1)}{2}\varphi\right]\sin\left(\frac{N}{2}\varphi\right)}{\sin\frac{\varphi}{2}}$$

6.6.4 Ако је у циљу олакшавања потребно да се при упућивању означе неке или све једначине у стандарду, морају се употријебити арапски бројеви у заградама, почевши с 1, као у сљедећем примјеру:

$$x^2 + y^2 < z^2 \quad (1)$$

Означавање једначина независно је од означавања тачака, табела и слика.

6.7 Приказивање бројчаних вриједности

6.7.1 Знак за одвајање децималног мјеста јесте зарез (,).

6.7.2 Ако је вриједност мања од 1, зарезу у децималном броју претходи (0).

ПРИМЈЕР - 0,1

6.7.3 Свака група од три цифре испред или иза децималног зареза мора да буде одвојена једним размаком од осталих цифара, изузев у четвороцифреном броју који означава годину.

ПРИМЈЕР 23 456; 2 345; 2,345; 2,345 67 итд., изузевши 1989. година.

6.7.4 За приказивање операције множења бројчаних вриједности боље је користити знак „пута” (×) умјесто „тачка” (·).

ПРИМЈЕР - Пиши $1,8 \times 10^{-3}$ не $1,8 \cdot 10^{-3}$

6.7.5 Ако се наводи број комада неког предмета од један до девет, умјесто арапског броја пише се ријеч за разлику од физичких величина које се увијек пишу бројевима праћеним одговарајућом ознаком мјерне јединице.

ПРИМЈЕРИ

- а) Испитује се пет цијеви свака дужине 5 m.
- б) Издвоји се 15 других цијеви за испитивање под притиском.

6.8 Величине, јединице, симболи и знакови

Међународни систем јединица (SI) мора се примјењивати како је дато у стандардима ISO 80000 и IEC 80000. Симболи за величине морају се одабрати, кад год је могуће, из дијелова стандарда IEC 60027, ISO 80000 и IEC 80000.

Математички знакови и симболи морају да буду у складу са стандардом ISO 80000-2.

Правила која се односе на писање величина и јединица дата су у информативном Анексу К.

6.9 Скраћенице

Скраћенице се морају пажљиво користити, а њихова употреба мора да буде ограничена на оне случајеве гдје неће доћи до забуне.

Ако се у стандарду не даје списак скраћеница (види 5.4.2), тада се на мјесту гдје се скраћеница први пут користи наводи скраћеница иза које слиједи пуни термин у заградама.

Опште правило је да се скраћени назив састоји од великих слова, без тачке након сваког слова. Изузетак је кад се скраћеница састоји из почетних малих слова ријечи [нпр. „е.м.с.” за („електромоторну силу”)], при чему тачка мора да се стави иза сваког слова.

У BAS стандардима реченице по правилу не почињу скраћеницом.

6.10 Изражавање мјера и толеранција

Мјере и толеранције морају се изражавати на недвосмислен начин.

ПРИМЈЕР 1

- 1) 80 mm × 25 mm × 50 mm (не 80 × 25 × 50 mm)
- 2) 80 mm ± 2 mm
- 3) $80 \begin{smallmatrix} +2 \\ 0 \end{smallmatrix}$ mm (не $80 \begin{smallmatrix} +2 \\ -0 \end{smallmatrix}$ mm)
- 4) 80 mm $\begin{smallmatrix} +50 \\ -20 \end{smallmatrix}$ μm

Да би се избјегли неспоразуми, толеранције у процентима морају се изражавати у математички исправном облику.

ПРИМЈЕР 2

Писати „од 63 % до 67 %” за изражавање опсега.

ПРИМЈЕР 3

Писати „(65 (2) %” за изражавање средишње вриједности с толеранцијом.

Ни у ком случају не смије се користити облик „65 (2%”.

6.11 Графичка обрада текста

Остала правила за обраду текста стандарда дата су у Анексу Е.

7 Ауторско право и права умножавања

У складу с чланом 12. Закона о стандардизацији Босне и Херцеговине („Службени Гласник БиХ”, број 19/01), те Законом о ауторском и сродним правима („Службени гласник БиХ”, број 63/10) и Правилником о остваривању и заштити ауторских права на стандардима и стандардизацијским документима („Службени гласник БиХ”, број 18/22), BAS стандарди издају се као посебне публикације и заштићене су у складу са законом те националним и међународним прописима о ауторским правима.

Забрањено је умножавање BAS стандарда које издаје Институт, или њихових дијелова, у било ком облику без писане дозволе Института.

Сва ауторска права и права употребе нацрт стандарда (*ns*), коначног нацрта стандарда (*kns*) и BAS стандарда које издаје Институт припадају Институту за стандардизацију БиХ.

Политика Института и начин дистрибуције и продаје BAS стандарда на територији Босне и Херцеговине у складу је с међународним правилима која се односе на ауторска права, искоришћавање ауторских права и продају ISO/IEC-ових публикација и европским правилима која се односе на ауторска права, искоришћавање ауторских права и продају CEN/CENELEC-ових публикација.

Анекс А
(нормативан)**Предлошци (шаблони) образаца докумената босанскохерцеговачке стандардизације****А.1 Врсте образаца**

Врсте предложака (шаблона) за израду докумената босанскохерцеговачке стандардизације одређују се према намјени, садржају и формату и димензијама предложака (шаблона).

А.1.1 Намјена

Према намјени предложака (шаблона), утврђују се три врсте:

- а) насловна страница документа,
- б) радне странице документа,
- ц) задња страница документа.

А.1.2 Садржај

Према садржају предложака (шаблона), утврђују се предлошци (шаблони) за израду документа BAS стандардизације.

А.1.3 Формат и димензије

Основни формат предлошка (шаблона) за израду докумената босанскохерцеговачке стандардизације је формат А4 величине 210 mm x 297 mm (према BAS EN ISO 5457).

За предлошке (шаблоне) радних страница докумената босанскохерцеговачке стандардизације дозвољена је употреба формата А3 у изузетним случајевима кад се подаци у табелама и цртежима не могу смјестити на формат А4.

Маргине за парне странице:

- горња 30 mm,
- доња 30 mm,
- лијева 22 mm,
- десна 20 mm.

Маргине за непарне странице:

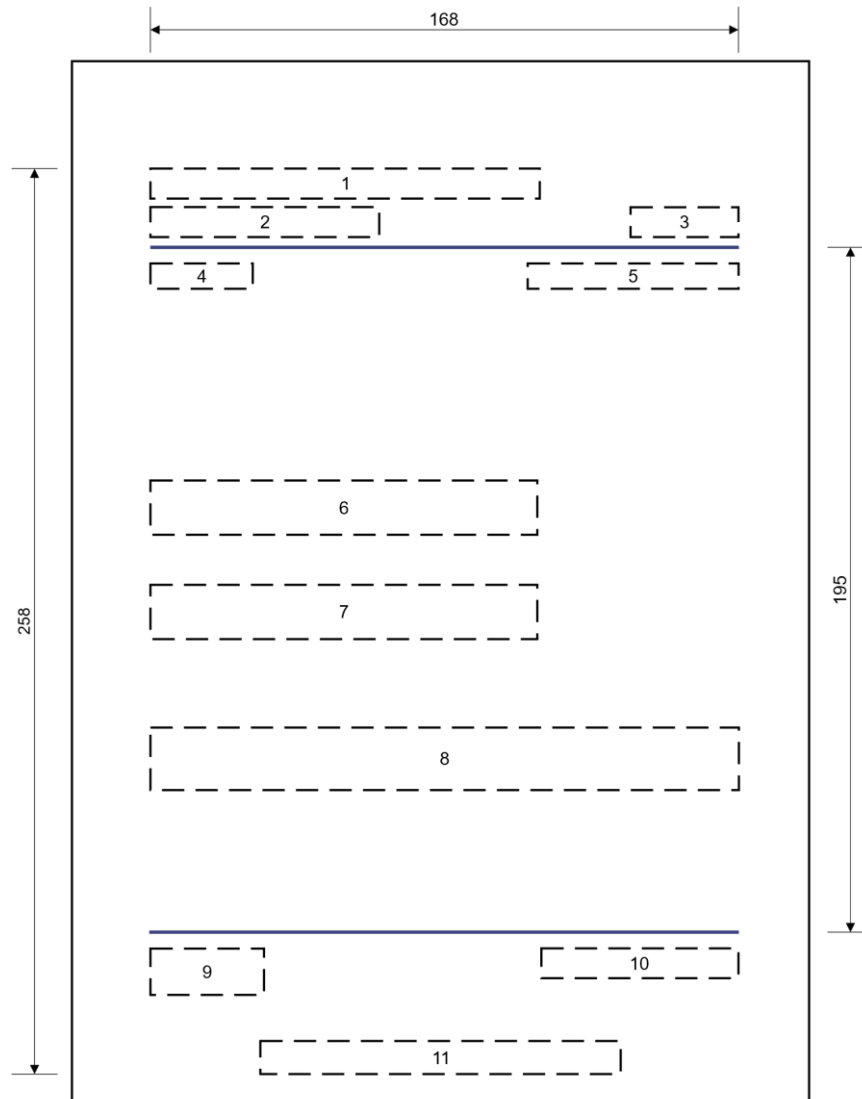
- горња 30 mm,
- доња 30 mm,
- лијева 20 mm,
- десна 22 mm.

А.2 Насловна страница

Насловна страница документа босанскохерцеговачке стандардизације обликује се као „предња насловна страница” и „унутрашња насловна страница”.

Изглед и садржај појединих поља насловне странице документа шематски су приказани на слици 1.

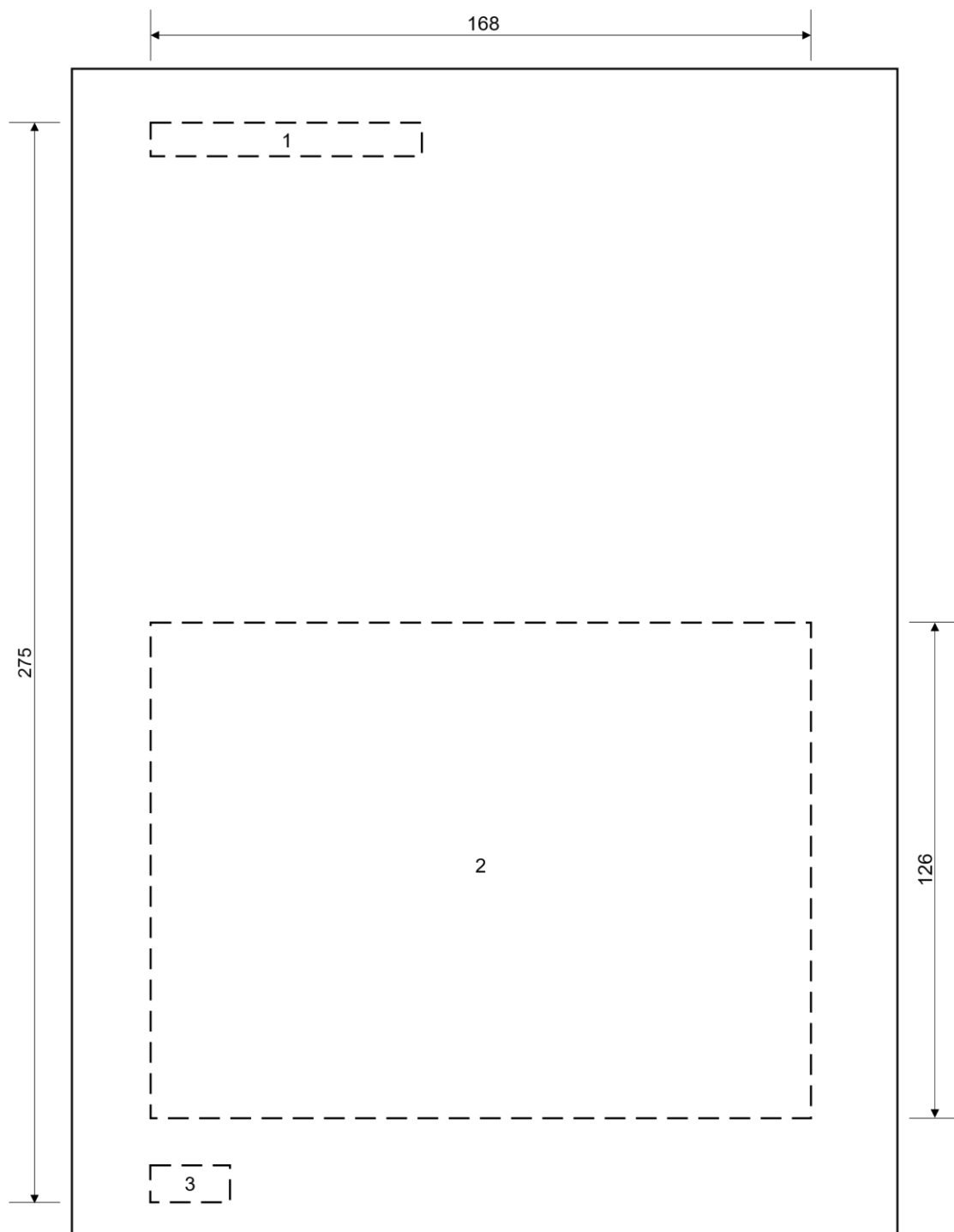
Изглед и садржај појединих поља насловне унутрашње странице шематски су приказани на слици 2.

Легенда

- 1 Текст „БОСАНСКОХЕРЦЕГОВАЧКИ СТАНДАРД“
- 2 Референтна ознака документа босанскохерцеговачке стандардизације у складу с ИПС 2
- 3 Број издања испод ког се уписује мјесец и година издања
- 4 ICS класификација
- 5 Текст „Замјењује:“ испод ког се уписује референтна ознака документа босанскохерцеговачког стандарда који се замјењује
- 6 Назив на једном од службених језика који су у употреби у Босни и Херцеговини
- 7 Назив на језику изворног документа
- 8 Текст везан за национално преузимање у складу с потписаним уговором с међународном/европском организацијом за стандардизацију
- 9 Лого Института
- 10 Текст „Референтни број:“ испод ког се уписује референтна ознака документа босанскохерцеговачког стандарда
- 11 Текст везан за умножавање и копирање цијелог или дијелова документа у складу с правилима рада међународне/европске организације за стандардизацију

Слика 1 — Изглед насловне странице документа босанскохерцеговачке стандардизације

Легенда

- 1 Референтна ознака документа босанскохерцеговачке стандардизације у складу с ИПС 2
- 2 Знак упозорења и текст обавијест о заштити ауторских права
- 3 Број странице

Слика 2 — Изглед насловне унутрашње странице документа босанскохерцеговачке стандардизације

А.3 Радне странице

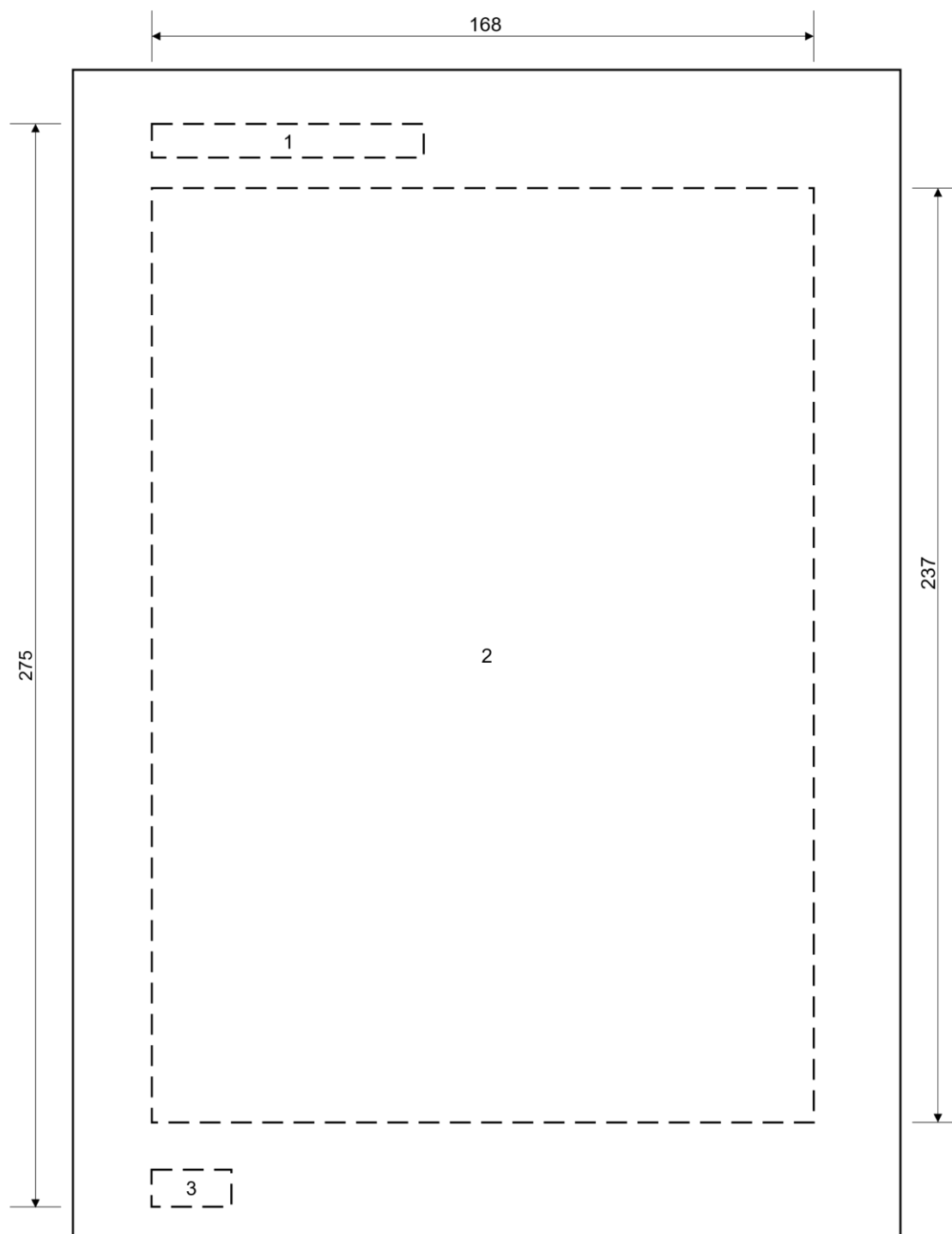
Предложак (шаблон) радних страница докумената босанскохерцеговачке стандардизације користе се за излагање материје садржане у документу.

Изглед и садржај појединих поља радне парне странице шематски су приказани на слици 3.

Изглед и садржај појединих поља радне непарне странице шематски су приказани на слици 4.

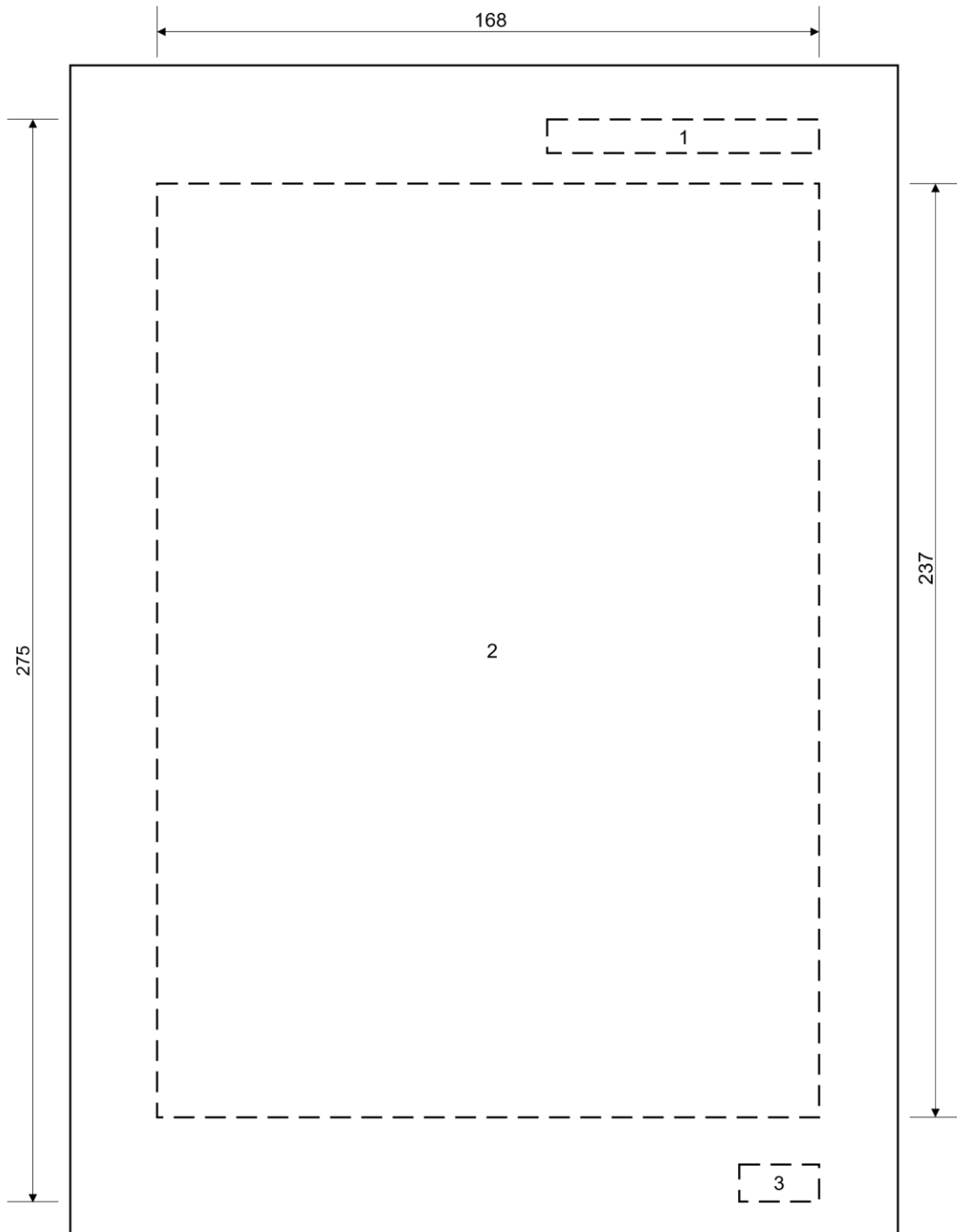
Насловна страница документа се не нумерише.

Текст документа се уноси према одредбама овог дијела Интерних правила (види Анекс Е).

Легенда

- 1 Референтна ознака документа босанскохерцеговачке стандардизације у складу с ИПС 2
- 2 Материја садржана у документу
- 3 Број странице

Слика 3 — Изглед радне парне странице документа босанскохерцеговачке стандардизације

Легенда

- 1 Референтна ознака документа босанскохерцеговачке стандардизације у складу с ИПС 2
- 2 Материја садржана у документу
- 3 Број странице

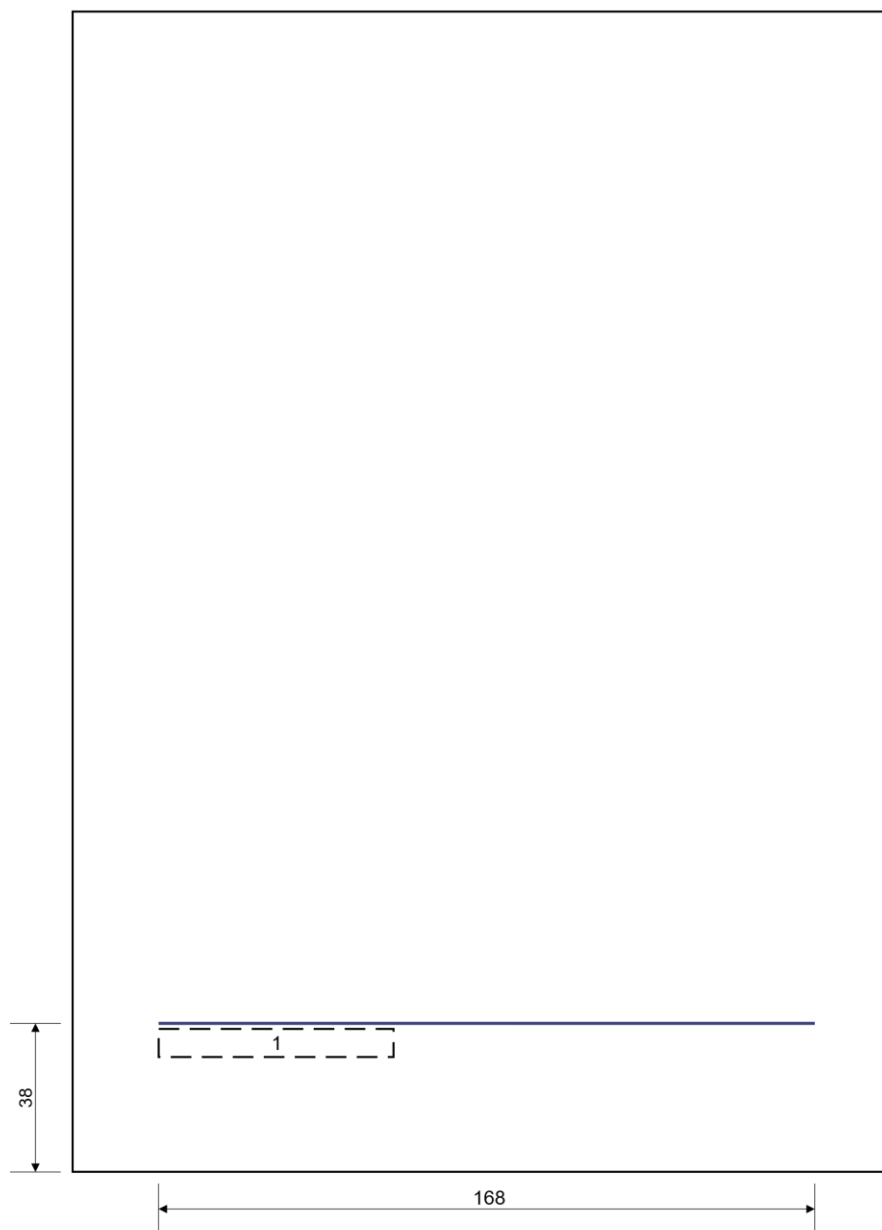
Слика 4 — Изглед радне непарне странице документа босанскохерцеговачке стандардизације

А.4 Задња страница

Изглед и садржај појединих поља задње странице шематски су приказани на слици 5.

Технички уредник је одговоран за одређивање броја страница ВАС стандарда на основу које се утврђује цијена стандарда.

Димензије у mm

Легенда

- 1 Текст: „Број страница за утврђивање цијене:”

Слика 5 — Изглед задње странице документа босанскохерцеговачке стандардизације

A.5 Технички елементи

Оригинални предлошци (шаблони) докумената босанскохерцеговачке стандардизације чувају се у електронском формату, на серверу Института.

Документи босанскохерцеговачке стандардизације умножавају се (односно штампају готови документи) на фином бездрвном бијелом папиру тежине 80 g/m² (према BAS EN ISO 9706).

Штампање готових докумената босанскохерцеговачке стандардизације врши се по правилу црно-бијелом техником.

Анекс Б

(нормативан)

Писање наслова стандарда

Б.1 Елементи наслова

Према тачки 5.3.1 наслов може имати највише три елемента:

- а) уводни елемент,
- б) главни елемент,
- ц) допунски елемент.

Кад се наслов наводи у тексту, ови елементи морају да буду одвојени цртицама.

Б.1.1 Уводни елемент

Уводни елемент је потребан ако предмет наведен у главном елементу, у недостатку уводног елемента, не би био довољно дефинисан.

ПРИМЈЕР 1

Правилно: Елементи за спајање — Термички обрађени челични вијци за лим — Механичка и физикална својства

Неправилно: Термички обрађени челични вијци за лим — Механичка и физикална својства

Уводни елемент мора се изоставити ако главни елемент заједно с допунским елементом недвосмислено обухвата предмет који обрађује стандард.

ПРИМЈЕР 2

Правилно: Натријев перборат за индустријску употребу – Одређивање густоће масе

Неправилно: Хемикалије - Натријев перборат за индустријску употребу – Одређивање густоће масе

Б.1.2 Главни елемент

Главни елемент мора се увијек дати при дефинисању наслова стандарда.

Б.1.3 Допунски елемент

Допунски елемент је потребан ако стандард обухвата само један или неколико аспеката предмета који су наведени у главном елементу. Ако је потребно да се документ објави у више дијелова, допунски елемент служи за разликовање или идентификовање дијелова (уводни елемент, ако постоји, и главни елемент остају исти за сваки дио).

ПРИМЈЕР 1

BAS EN IEC 62196-1:2024, Утикачи, прикључнице, конектори за возила и утикачи за возила - Пуњење електричних возила путем проводника - Дио 1: Општи захтјеви

BAS EN IEC 62196-2:2024, Утикачи, утичнице, спојнице и прикључци на спојнице за возила - Пуњење електричних возила путем проводника - Дио 2: Захтјеви за усклађеност димензија прикључног прибора наизмјеничне струје с контактним иглама и чаурама

Б.2 Избјегавање ненамјерног ограничења подручја примјене стандарда

Наслов не смије садржавати детаље који могу да доведу до ненамјерног ограничења подручја примјене стандарда.

Б.3 Формулирање наслова

При писању наслова различитих стандарда мора се обезбиједити јединственост терминологије за изражавање истог појма.

За термилошке стандарде, гдје год је то могуће, мора се употријебити један од сљедећих израза: „Рјечник”, ако су укључени термини и дефиниције, а ако су дати само термини на разним језицима, наслов гласи: „Листа еквивалентних термина”.

Ако се у стандарду дају методе испитивања, кад је то могуће, морају се употријебити ови изрази: „Метода испитивања...” или „Одређивање...”.

Изразе као: „Методe за одређивање...”, „Методe за испитивање ...”, „Испитивање на... ” треба избјегавати.

У наслову стандарда не смију се употребљавати ријечи које упућују на природу документа као што су: „босанскохерцеговачки”, „стандард” и „извјештај”,....

Анекс Ц

(нормативан)

Приказивање термина и дефиниција

Ц.1 Општи принципи

Ц.1.1 Типови стандарда

Термини с дефиницијама могу се дати:

- у посебним термилошким стандардима,
- у стандардима који се такође односе и на друге аспекте, у тачки „Дефиниције” или „Термини и дефиниције”.

Ц.1.2 Избор појмова за које се дефинишу термини

Правила и методе писања термина наведена су у стандарду ISO 704, док су правила за развој стандардизованих термина у одређеним подручјима наведена у стандарду ISO 10241-1. Правила за развој Међународног електротехничког рјечника (*International Electrotechnical Vocabulary*) дата су у *ISO/IEC Directives, Supplement – Procedures specific to IEC*.

Сваки термин који није јасан или који није општепознат и који може различито да се тумачи, зависно од контекста, мора да буде објашњен дефинисањем одговарајућег појма.

Уобичајени термини из рјечника или општекоришћени технички термини укључују се само ако се у одговарајућем контексту употребљавају у посебном значењу (датом подручју стандардизације).

Термини које не треба употребљавати могу се навести, али морају да буду јасно означени напоменом „не употребљавати” или „избјежавати”. У том случају мора да буде наведен и термин коме се даје предност.

У посебном термилошком стандарду дефинисани појмови морају да буду ограничени на подручје које одговара наслову и подручју примјене стандарда.

У другим стандардима морају да буду дефинисани само појмови који се користе у тим стандардима. Изузетно, могу се такође приложити и неки додатни термини за које се сматра да је то потребно ради разумијевања датих дефиниција.

Ц.1.3 Избјегавање дуплирања и контрадикторности

Прије него што се за неки појам утврде термин и дефиниција, треба провјерити да за тај појам нису већ утврђени термин и дефиниција у другом босанскохерцеговачком стандарду.

Ако се појам користи у више стандарда, треба да буде дефинисан у најопштијем од тих стандарда или у посебном термилошком стандарду. Други стандарди треба да се упућују на тај стандард, без понављања дефиниције појма.

Ако је ипак потребно да се понови дефиниција, мора се информативно упутити на стандард из ког је дефиниција узета.

Ако је термин дефинисан у једном босанскохерцеговачком стандарду, не смије се у другом стандарду утврђивати други термин (синоним) за исти дефинисани појам.

Ц.1.4 Дефиниције

Ц.1.4.1 Дефиниција мора садржавати све елементе потребне да разматрани појам и границе његове

примјене буду довољно разумљиви.

Ц.1.4.2 Дефиниција мора да одговара одређеној сврси, мора да буде теоријски исправна и дата с прецизношћу која је потребна у разматраном контексту (стандарду, подручју стандардизације).

Ц.1.4.3 Дефиниција се састоји из основног дијела који одређује којој класи појам припада и дијела у ком се наводе карактеристике које раздвајају тај појам од других појмова из исте класе.

Мора се изабрати најнижа добро дефинисана или добро позната класа.

ПРИМЈЕР

3.3

појединачни узорак

количина бетона узета из дијела шарже или масе бетона, која се састоји од једног или више инкремената темељито умијешаних заједно

Ц.1.4.4 Ако је тешко или није могуће да се структура дефиниције да на начин предвиђен у Ц.1.4.3, дефиниција се може формирати набрајањем важних (главних) дијелова појма.

ПРИМЈЕР "Појам ваздухоплов подразумева балоне и целелине, пробне балоне, једрилице, као и друге летјелице".

Ц.1.4.5 Ако је тешко или немогуће формирати дефиницију као у Ц.1.4.4, она може да буде замијењена примјерима или објашњењем.

Ц.1.4.6 Сви термини који се користе у дефиницији морају да буду јасни или се морају посебно дефинисати.

Ц.1.4.7 Дефиниције у којима се појмови објашњавају један другим морају се избјегавати.

Ц.1.4.8 Цртеж се мора употријебити да би објаснио садржај дефиниције, али текст дефиниције мора да буде комплетан и без цртежа.

Ц.1.4.9 Дефиниција не смије имати облик захтјева или садржавати захтјев.

Ц.1.4.10 За дефиницију дату без навођења граница њене примјене може се сматрати да представља опште значење термина.

Специјално значење у посебним контекстима (стандардима, подручјима стандардизације) мора се навести погодним објашњењем или одговарајућим допунским изразом (види Ц.3.5).

Ц.2 Терминолошки стандарди

Ц.2.1 Општа структура терминолошких стандарда

Посебни терминолошки стандарди који садрже термине и дефиниције треба првенствено да буду сређени према хијерархији појмова. Термини и дефиниције општих појмова морају да претходе мање општим појмовима. Ако се користи мјешовит систем појмова у ком се примјењује неколико аспеката груписања (по различитим критеријумима), свака група се мора одвојити и примијењени критеријум мора се назначити.

Груписање термина мора да буде очигледно и по свом означавању. Сваки дефинисан термин мора имати свој референтни број који се налази и у регистрима (индексима) термина за сваки језик. Кад се терминолошки стандард ради на основу међународног стандарда, препоручује се да референтни бројеви термина буду исти као у међународном стандарду. Листе еквивалентних термина на разним језицима (посебан вид терминолошких стандарда, без дефиниције термина) могу се приказати или у облику класификација, као што је напријед назначено, или по алфабетском редослиједу термина на једном од коришћених језика. У овом случају морају се дати алфабетски регистри (индекси) на свим другим језицима.

Терминолошки стандарди имају, по правилу, сљедећу структуру: подручје примјене, опште одредбе, термини и дефиниције, регистри (индекси).

Ц.2.2 Термини на другим језицима

Термини се наводе по устаљеном редослиједу, и то: на једном од службених језика/службеним језицима у Босни и Херцеговини, енглески, француски, њемачки итд.

Напомене о редослиједу дају се у општим одредбама терминолошких стандарда.

Препоручује се да сваки терминолошки стандард у тачки „Подручје примјене” садржи податке одакле су узети додатни страни термини (термини који нису на службеним језицима).

Ако се у документу налазе термини на језицима који нису службени језици, у „Подручју примјене” даје се напомена:

НАПОМЕНА „Осим термина који се дају на три службена језика... (CEN/CENELEC)...(енглеском, француском и њемачком), овај стандард даје еквивалентне термине на ... (језик) језику; ти термини су објављени под одговорношћу тијела члана/националног комитета за ... (...) и дају се само информативно. Једино се термини и дефиниције који су дати на службеним језицима могу сматрати терминима и дефиницијама...(CEN или CENELEC)...”

Испред термина на сваком језику ставља се неки графички знак ради лакшег уочавања.

Табеле с терминима и дефиницијама у терминолошком стандарду имају, по правилу, изглед као у сљедећем примјеру:

ПРИМЈЕР

Број	Термини	Дефиниција
2.10	бс: електростатичко распршивање ен: electrostatic spraying де: elektrostatisches Sprühen фр: pulvérisation électrostatique	Наношење наелектрисаних честица на уземљену испитивану површину.

Ц.3 Приказивање

За приказивање у независним терминолошким стандардима и у тачки „Дефиниције” у другим стандардима примјењују се сљедећа правила.

Ц.3.1 Начин писања

Сваки дефинисани термин мора да буде на почетку реда, испод свога референтног броја, писан малим почетним словом, осим у случају кад уобичајени писани облик текућег текста захтијева велико слово, подебљаним (болд) словима. Испод термина слиједи дефиниција у новом реду писана малим почетним словом, осим у случају кад уобичајени писани облик текућег текста захтијева велико слово, а иза дефиниције се не ставља тачка. У терминолошком стандарду табеларног типа дат је примјер Ц.2.2. Дефиниција мора имати облик писања као у рјечнику, тј. без понављања термина који се дефинише и без других непотребних ријечи.

ПРИМЈЕР

2.4.1

деламинација

одвајање два гранична слоја као посљедица недостатка адхезије

Ц.3.2 Синоними

Синоними (ријечи истог значења) морају се писати нормалним словима у новом реду испред термина ком се даје предност.

ПРИМЈЕР

3.2

заинтересована страна

заинтересовани актер

особа или организација која може да утиче, буде под утицајем, или доживљава себе као да је под утицајем одлуке или активности

Ц.3.3 Основни облик термина

Термин мора да буде дат у свом основном граматичком облику, тј. именица у првом падежу (номинативу) једнине, а глагол у неодређеном глаголском облику (инфинитиву).

Ц.3.4 Знак за термин који недостаје

Уколико неки термин није познат или недостаје на једном од језика, умјесто термина ставља се у загради пет тачака (.....).

Ц.3.5 Хомоними

Ако се термин користи за приказивање неколико појмова, сва се значења морају што ближе одредити (види Ц.1.4.10). Ако то није могуће, свако појединачно значење термина може се дати у оквиру посебне дефиниције, обиљежене референтним бројем и наведеним подручјем предмета на који се односи између шилџатих заграда.

ПРИМЈЕР

2.1.17

коцка, именица

<екструзија> метални блок с обликованим отвором кроз који се проводи екструзија пластичног материјала

2.1.18

матрица, именица

<љеварство> склоп дијелова који омеђују шупљину од које калуп узима свој облик

2.1.19

пробојац, именица

<бушење> алат којим се пробијају отвори на материјалима у облику плоча или филмова

Ц.3.6 Мале и средње заграде

Мале и средње заграде употребљавају се само ако чине дио уобичајеног писаног облика термина. Оне се не смију употребљавати за приказивање алтернативних назива.

Ц.3.7 Примјери и напомене

Примјери и напомене пишу се испод дефиниције термина одвојене од текста дефиниције.

ПРИМЈЕР

3.3

континуирани интегративни извор

континуирани извор који је допуњен или промијењен због ажурирања података који при томе нису одвојени и интегрисани су у цјелину

ПРИМЈЕР Базе података, веб-странице и слободни листови који су ажурирани током времена без унапријед

одређеног закључка.

НАПОМЕНА Француски израз је *ressource intégratrice permanente*.

Ц.3.8 Кодови за земље и језике

Кодови за приказивање имена земаља пишу се иза термина у складу са стандардом ISO 3166-1.

Кодови за приказивање имена језика пишу се испред термина у складу са стандардом ISO 639.

Анекс Д
(нормативан)
Глаголски облици за изражавање одредби

Глаголски облици приказани у табели Д.1 морају се употребљавати да назначе захтјеве који се морају строго поштовати да би се постигла усклађеност с документом и нису допуштена никаква одступања од њих.

Табела Д.1 - Захтјев

Глаголски облик	Еквивалентни изрази
мора (shall)	тражи се... захтијева се да... има да... дозвољено је само... неопходно је... неопходно је да...
не смије (shall not)	није дозвољено [прихватљиво] [допуштено]... не дозвољава се... забрањено је... не смије се да...
У енглеском језику се не употребљава „must” умјесто „shall”. (Тиме ће се избјећи свака забуна између захтјева документа и обавеза прописаних законом.)	
У енглеском језику се не употребљава „may not” умјесто „shall not” да би се изразила забрана.	
За изражавање директних инструкција, на примјер, инструкције које се односе на кораке које треба предузети у методи испитивања, у енглеском језику је прикладније употребљавати императив (нпр. „Укључите магнетофон.”, енгл. „Switch on the recorder.”).	

Глаголски облици приказани у табели Д.2 морају се употребљавати да назначе да се од неколико могућности препоручује једна као посебно погодна, без спомињања или искључивања других, или да се неки начин рада препоручује, али да се не захтијева обавезно, или да се некој могућности или начину рада даје мања важност (не препоручује се), али се не забрањује.

Табела Д.2 - Препорука

Глаголски облик	Еквивалентни изрази
треба (should)	препоручује се да... требало би...
не треба (should not)	не препоручује се да... не би требало...

Глаголски облици приказани у табели Д.3 морају се употребљавати да се назначе начини радње допуштени у оквирима одређеног документа.

Табела Д.3 - Допуштење

Глаголски облик	Еквивалентни изрази
смије (may)	допуштено је дозвољава се допустиво је
(—)	(—)
У енглеском језику у овом смислу не употребљава се „can” („може”) умјесто „may” („смије”).	
У енглеском језику у овом смислу не употребљава се „possible” („могуће”) и „impossible” („немогуће”).	
НАПОМЕНА У енглеском језику „may” значи допуштење изражено у стандарду, док се „can” односи на способности корисника стандарда или на могућности које се смију дати.	

Глаголски облици приказани у табели Д.4 употребљавају се за исказивање било материјалне, физичке или узрочне могућности и способности.

Табела Д.4 - Могућност и способност

Глаголски облик	Еквивалентни изрази
може (can)	бити способан да (за)... постоји могућност да (за) ... могуће је да...
не може (can not)	не бити способан да (за).. не постоји могућност да (за)... немогуће је да ...
НАПОМЕНА Видјети напомену у табели Д.3.	

Анекс Е (нормативан) **Графичка обрада текста стандарда**

Е.1 Предаја текста стандарда на графичку обраду

Е.1.1 Текст стандарда (радни материјал, преднацрт, нацрт) предаје се на графичку обраду у електронском (.docx) формату.

Е.1.2 Реченице, ријечи и ознаке које треба графички представити косим (курзивом) и великим словима (верзалним), затим напомене и фусноте, као и јасно написане и распоређене формуле (у едитору за формуле), индекси итд. потребно је да буду обликоване прије слања на графичку обраду.

Е.1.3 Уз текст се прилажу, по правилу, слике и стандард у електронском формату, односно публикације по којима се стандард ради.

Е.1.4 Уколико је стандард нетипичан (посебно терминолошки) или у њему има фотографија, потребно је прије предаје савјетовати се с техничким уредником.

Е.1.5 Текст мора да буде урађен према утврђеним правилима за графичку обраду (види Е.2).

Е.2 Графичка обрада текста стандарда

Е.2.1 Текст се ради с проредом 1 у једној колони. Уколико је у питању двојезични превод међународног или европског стандарда (један од службених језика који су у употреби у БиХ и језик изворног документа), текст се ради по принципу „страница-страница” (страница превода текста на једном од службених језика који су у употреби у БиХ иза које слиједи страница на језику изворног документа).

Е.2.2 Правила за графичку обраду текста су дефинисана на сљедећи начин:

- главни елемент наслова стандарда, Arial – Bold, 12pt, мала слова,
- уводни и допунски елементи наслова стандарда, Arial, 10pt, мала слова,
- наслови тачака, Arial - Bold, 12pt, мала слова,
- наслови подтачака, Arial - Bold, 10pt, мала слова,
- наслови подтачака 2. степена, Arial - Bold, 10pt, мала слова,
- наслови подтачака 3. степена, Arial - Bold, 10pt, мала слова,
- основни текст стандарда, Arial, 10pt, мала слова,
- текст табеле и напомена, Arial, 8pt, мала слова,
- текст фуснота и великих табела, Arial, 8pt, мала слова,
- ознаке мјерних величина, Arial, 10pt, мала слова,
- примјери ознака производа у тачки "Означавање", Arial, 10pt, мала слова.

Е.3 Корекције и измјене текста

Све исправке морају да буду означене и послане у електронском формату.

Е.4 Графичка обрада коначног текста стандарда

Е.4.1 Приликом предаје коначног текста, уз текст у електронском формату морају да буду приложени:

- одговарајући образац потребан за слање на графичку обраду,
- стандард односно публикације по којима се стандард ради, у електронском формату,
- слике у електронском формату.

E.4.2 Исправке, допуне и корекције коначног текста уносе се само кад се ради о штампарским грешкама и језичкој обради текста.

E.4.3 Исправке и измјене коначног текста врше се по истим правилима као исправке нацрта, с тим што се, у посебним ситуацијама, може одступити од тих правила уз сагласност техничког уредника.

Анекс Ф (информативан) Основни стандарди

Ф.1 Увод

Овај анекс даје листу најшире примјенљивих основних референтних докумената. За посебне предмете биће мјеродавне одредбе других, уже примјенљивих докумената.

Ф.2 Стандардизовани термини

IEC 60050 (сви дијелови), *International Electrotechnical Vocabulary*, доступна на <https://www.electropedia.org>

ISO/IEC 2382 (сви дијелови), *Information technology — Vocabulary*

ISO/IEC 17000, *Conformity assessment — Vocabulary and general principles*

ISO/IEC Guide 2, *Standardization and related activities — General vocabulary*

ISO/IEC Guide 99, *International vocabulary of metrology — Basic and general concepts and associated terms (VIM)*

ISO Online browsing platform, доступна на <https://www.iso.org/obp>

Види термилошке стандарде које су припремили поједини ISO технички комитети под класификацијом 01.040 рјечници.

Ф.3 Принципи и методе терминологије

ISO 704, *Terminology work — Principles and methods*

ISO 10241-1, *Terminological entries in standards — Part 1: General requirements and examples of presentation*

Ф.4 Величине, јединице и њихови симболи

IEC 60027 (сви дијелови), *Letter symbols to be used in electrical technology*

ISO 80000 (сви дијелови), *Quantities and units*

IEC 80000 (сви дијелови), *Quantities and units*

Ф.5 Скраћенице

ISO 639 (сви дијелови), *Codes for the representation of names of languages*

ISO 1951, *Lexicographical symbols and typographical conventions for use in terminography*

ISO 3166 (сви дијелови), *Codes for the representation of names of countries and their subdivisions*

Ф.6 Библиографска упућивања

ISO 690, *Information and documentation — Guidelines for bibliographic references and citations to information resources*

Ф.7 Технички цртежи

ISO 128 (сви дијелови), *Technical product documentation (TPD) — General principles of presentation*

ISO 129 (сви дијелови), *Technical product documentation (TPD) — Indication of dimensions and tolerances*

ISO 3098 (сви дијелови), *Technical product documentation — Lettering*

ISO 6433, *Technical product documentation — Part references*

ISO 14405 (сви дијелови), *Geometrical product specifications (GPS) — Dimensional tolerancing*

IEC 61082-1, *Preparation of documents used in electrotechnology — Part 1: Rules*

IEC 61175-1, *Industrial systems, installations and equipment and industrial products — Designation of signals — Part 1: Basic rules*

IEC 81346 (сви дијелови), *Industrial systems, installations and equipment and industrial products — Structuring principles and reference designations*

ISO Resource area, доступно на:

https://www.iso.org/iso/graphics_formats_and_tools.pdf

Документ припремљен у ИЕС, доступан на:

<https://www.iec.ch/standardsdev/resources/draftingpublications/>

Ф.8 Техничка документација

IEC 61355-1, *Classification and designation of documents for plants, systems and equipment — Part 1: Rules and classification tables*

IEC 61360 (сви дијелови), *Standard data element types with associated classification scheme for electric components*

Види стандарде за техничку документацију дате под класификацијом 01.140.30 Документи у управи, трговини и индустрији.

Ф.9 Графички симболи

ISO 3864 (сви дијелови), *Graphical symbols — Safety colours and safety signs*

ISO 7000, База података: *Graphical symbols for use on equipment — Index and synopsis*

ISO 7001, *Graphical symbols — Public information symbols*

ISO 7010, *Graphical symbols — Safety colours and safety signs — Registered safety signs*

ISO 9186 (сви дијелови), *Graphical symbols — Test methods*

ISO 14617 (сви дијелови), *Graphical symbols for diagrams*

ISO 22727, *Graphical symbols — Creation and design of public information symbols — Requirements*

ISO 81714-1, *Design of graphical symbols for use in the technical documentation of products — Part 1: Basic rules*

IEC 60417, *Graphical symbols for use on equipment*

IEC 60617, *Graphical symbols for diagrams*

IEC 80416 (сви дијелови), *Basic principles for graphical symbols for use on equipment*

ISO 81714-1, *Design of graphical symbols for use in the technical documentation of products — Part 1: Basic rules*

IEC 81714-2, *Design of graphical symbols for use in the technical documentation of products — Part 2: Specification for graphical symbols in a computer sensible form, including graphical symbols for a reference library, and requirements for their interchange*

ISO/IEC Guide 74, *Graphical symbols — Technical guidelines for the consideration of consumers' needs*

Ф.10 Толеранције, налијегања и својства површине

Види документе које је припремио ISO/TC 213, *Dimensional and geometrical product specifications and verification*.

Ф.11 Стандардни бројеви

ISO 3, *Preferred numbers — Series of preferred numbers*

ISO 17, *Guide to the use of preferred numbers and of series of preferred numbers*

ISO 497, *Guide to the choice of series of preferred numbers and of series containing more rounded values of preferred numbers*

IEC 60063, *Preferred number series for resistors and capacitors*

IEC Guide 103, *Guide on dimensional coordination*

Ф.12 Статистичке методе

ISO 3534 (сви дијелови), *Statistics — Vocabulary and symbols*

ISO/IEC Guide 98-3, *Uncertainty of measurement – Part 3: Guide to the expression of uncertainty in measurement (GUM:1995)*

Види документе које су припремили IEC/TC 56, *Dependability* и ISO/TC 69, *Applications of statistical methods*.

Ф.13 Услови животне средине и придружена испитивања

ISO Guide 64, *Guide for the inclusion of environmental aspects in product standards*

Види документе које је припремио IEC/TC 104, *Environmental conditions, classification and methods of test*.

Ф.14 Здравље и безбједност

ISO/IEC Guide 50, *Safety aspects — Guidelines for child safety*

ISO/IEC Guide 51, *Safety aspects — Guidelines for their inclusion in standards*

IEC Guide 104, *The preparation of safety publications and the use of basic safety publications and group safety publications*

Ф.15 Хемија

ISO 78-2, *Chemistry — Layouts for standards — Part 2: Methods of chemical analysis*

Ф.16 EMC (електромагнетска компатибилност)

IEC Guide 107, *Electromagnetic compatibility — Guide to the drafting of electromagnetic compatibility publications*

CENELEC Guide 24, *Electromagnetic compatibility (EMC) — Standardization for Product Committees concerned with apparatus*

CENELEC Guide 25, *Guide on the Use of Standards for the Implementation of the EMC Directive apparatus*

Ф.17 Усклађеност и квалитет

ISO 9000, *Quality management systems — Fundamentals and vocabulary*

ISO 9001, *Quality management systems — Requirements*

ISO 9004, *Managing for the sustained success of an organization — A quality management approach*

ISO 17050-1, *Conformity assessment — Supplier's declaration of conformity — Part 1: General requirements*

ISO 17050-2, *Conformity assessment — Supplier's declaration of conformity — Part 2: Supporting documentation*

ISO/IEC Guide 23, *Methods of indicating conformity with standards for third-party certification systems*

Ф.18 Преузимање међународних стандарда

ISO/IEC Guide 21-1, *Regional or national adoption of International Standards and other International Deliverables — Part 1: Adoption of International Standards*

ISO/IEC Guide 21-2, *Regional or national adoption of International Standards and other International Deliverables — Part 2: Adoption of International Deliverables other than International Standards*

Ф.19 Управљање животном средином

ISO 14040, *Environmental management — Life cycle assessment — Principles and framework*

ISO 14044, *Environmental management — Life cycle assessment — Requirements and guidelines*

Ф.20 Паковање

Стандарди које су урадили ISO и IEC технички комитети под класификацијом 55, *Паковање и дистрибуција робе.*

Ф.21 Питања потрошача

ISO/IEC Guide 14, *Products and related services — Information for consumers*

ISO/IEC Guide 37, *Instructions for use of products by consumers*

ISO/IEC Guide 41, *Packaging — Recommendations for addressing consumer needs* ISO/IEC Guide 46, *Comparative testing of consumer products and related services — General principles*

ISO/IEC Guide 74, *Graphical symbols — Technical guidelines for the consideration of consumers' needs*

ISO/IEC Guide 76, *Development of service standards — Recommendations for addressing consumer issues*

Ф.22 Приступачност

ISO/IEC Guide 71, *Guide for addressing accessibility in standards*

ISO 17069, *Accessible design — Consideration and assistive products for accessible meeting*

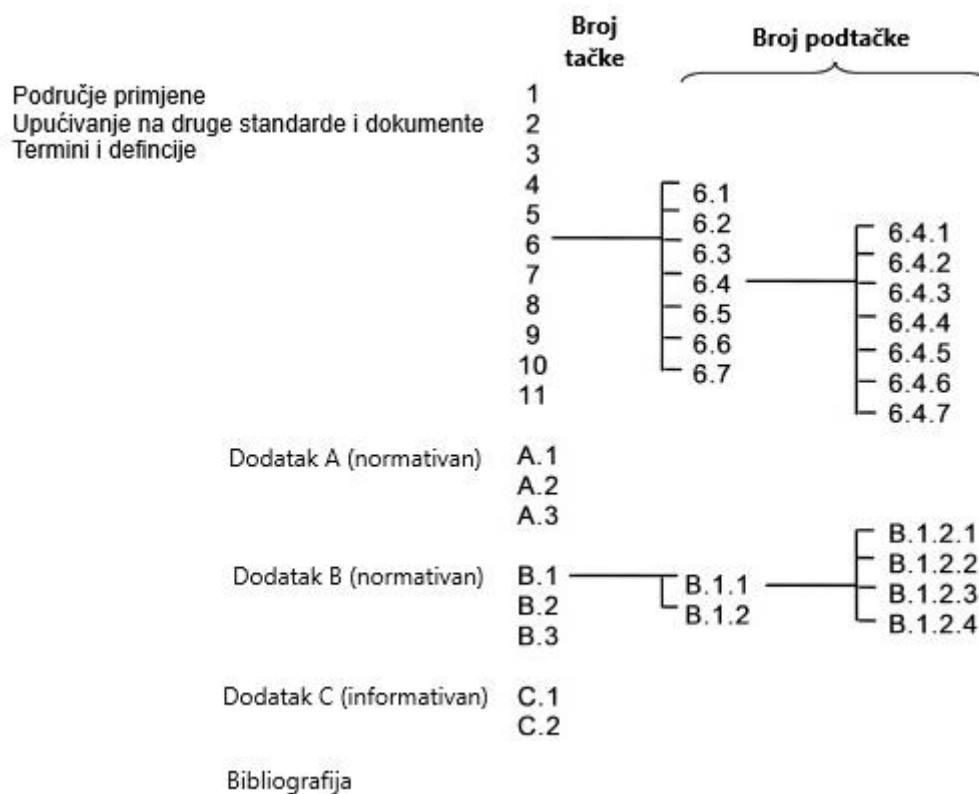
Ф.23 Одрживост

ISO Guide 82, *Guidelines for addressing sustainability in standards*

IEC Guide 109, *Environmental aspects — Inclusion in electrotechnical product standards*

Анекс Г
(информативан)

Примјер означавања подјела и потподјела

Анекс X
(информативан)**Примјер графичког приказа текста**

ZAGLAVLJE STANDARDARDA	
Uvod	
1 Područje primjene	
2 Upućivanje na druge standarde i dokumente	
3 Termini i definicija	
4 Naslov	
4.1 Naslov	
4.1.1	
4.1.2	
4.2 Naslov	
a)	
b)	
4.3 Naslov	
NAPOMENA	
5 Naslov	
5.1 Naslov	
5.1.1 Naslov	
5.1.2 Naslov	
NAPOMENA 1	
NAPOMENA 2	
NAPOMENA 3	
5.1.3 Naslov	
1)	
2)	
Dodatak A (normativan)	
Dodatak B (informativan)	
Bibliografija	

Анекс И

(нормативан)

Патентна права

И.1 Објављени документ за који у току његове израде нису утврђена патентна права мора у предговору укључити сљедећу напомену:

„Скреће се пажња на могућност да неки елементи овог документа могу да буду предмет патентних права. Институт за стандардизацију Босне и Херцеговине не смије се сматрати одговорним за утврђивање било ког таквог патентног права.”

И.2 Објављени документ за који се у току његове израде утврде патентна права мора у предговору укључити сљедећу напомену:

„Институт за стандардизацију Босне и Херцеговине упозорава на чињеницу да усклађеност с овим документом може укључивати употребу патента (предмет патента, регистарски број патента).

Институт не заузима никакав став и не прихвата одговорност у вези с доказивањем и ваљаношћу тог патентног права.

Власник тог патентног права изразио је вољу да, на недискриминишућој основи и под разумним условима преговара о лиценцирању свог патента с накнадом или без накнаде. Власник патентног права поднио је Институту прописани образац:

– изјава о лиценци, која је евидентирана и чува се у Институту.

Додатне информације могу се добити од (име и презиме и адреса власника патента).

Институт скреће пажњу на могућност да неки од елемената овог документа могу да буду предмет и других патентних права осим оног које је већ наведено. Институт није одговоран за идентификовање било ког или свих таквих права.

Институт одржава јавни регистар података о патентним правима која су релевантна за BAS стандарде. Корисници се позивају да остваре увид у регистар података како би дошли до најновијих информација у вези с патентима. (<https://isbih.gov.ba/hr/p/registar-patenata>)”

Анекс Ј (информативан) Правила писања величина и јединица

Овај попис садржи одредбе дате у ISO/IEC директивама или у одређеним међународним стандардима који се баве величинама и јединицама и морају се примјењивати при писању BAS докумената.

а) Децимални знак мора бити **зarez**.

б) У складу с међународним стандардима, смију се употребљавати само:

- јединице из система SI како је то дато у различитим дијеловима серије стандарда ISO 80000 и IEC 80000,
- неколико додатних јединица које се употребљавају уз SI систем, и то минута (min), сат (h), дан (d), степен (°), минута (′), секунда (″), литра (l), тона (t), електронволт (eV) и унификована јединица за атомску масу (u), како је то показано у стандарду ISO 80000-1, табеле 5 и 6,
- јединице: непер (Np) и бел (B), које су дате у стандардима ISO 80000-1 и ISO 80000-3, и октава која је дата у ISO 80000-8,
- јединице: бод (Bd), бит (bit), октет (o), бајт (B), ерланг (E), хартли (Hart), природна јединица информација (nat) и шенон (Sh) које су дате у IEC 80000-13, и вар (var) која је дата у IEC 80000-6 за употребу у електротехнологији и информационој технологији.

НАПОМЕНА Ради досљедности, у међународним стандардима се за литру употребљава само симбол „l”, како је то наведено горе, према је у стандарду ISO 80000-3 дат и симбол „L”.

ц) Не смију се мијешати симболи и називи јединица. Мора се писати, нпр. или „километара на сат” или „km/h”, а не „km на сат” или „километара/сат”.

д) Треба комбиновати бројчане вриједности написане уз слике са симболима јединица, нпр. „5 m”. Избјежавати комбинације као што су „пет m” или „5 метара”. Између бројчане вриједности и симбола јединице мора да буде размак, осим у писању симбола јединица у облику горњег индекса који се употребљавају за равне углове, нпр. 5°6'7”. Међутим, предност има децимална подјела степена.

е) Не смију се употребљавати нестандардни скраћени називи за јединице као што су „сек” (умјесто „s” за секунде), „минс” (умјесто „min” за минуте), „хрс” (умјесто „h” за сате), „цц” умјесто „cm³” за кубне центиметре), „лит” (умјесто „l” за литре), „ампс” (умјесто „A” за ампере), „рпм” (умјесто „r/min” за ротирање у минути).

ф) Међународни стандардни симболи јединица не смију се мијењати додавањем индекса или других информација.

Мора се писати, нпр.

„ $U_{\max} = 500 \text{ V}$ ”, а не „ $U = 500 \text{ V}_{\max}$ ”

„масени удио од 5 %”, а не „5 % (m/m)”,

„волуменски удио од 7 %”, а не „7 % (V/V)”.

(Треба запамтити да су % = 0,01 и ‰ = 0,001 „чисти” бројеви.)

г) Не смију се мијешати информације са симболима јединица. Мора се писати, нпр. „садржај воде је 20 ml/kg”, а не „20 ml H₂O/kg” или „20 ml воде/kg”.

х) Скраћени термини као „ррпм”, „ррпм” и „ррб” не смију се употребљавати. Они зависе од језика на ком се пишу, могу да буду двосмислени и нису неопходно потребни јер долазе искључиво умјесто бројева који се увијек јасније означавају употребом бројева. Тако се, нпр., мора писати:

„масени удио је 4,2 µg/g” или „масени удио је 4,2 x 10⁶”, а не „масени удио је 4,2 ррпм”

„релативна несигурност је 6,7 x 10⁹”, а не „релативна несигурност је 6,7 ррб”.

и) Символи јединица увијек се морају писати усправним словима. Символи величина увијек се морају писати косим словима (курзивом). Символи који представљају бројчане вриједности морају се разликовати од симбола који представљају одговарајуће величине.

ј) Једначине између величина имају предност пред једначинама између бројчаних вриједности.

к) Величина „тежина” јест сила (гравитациона сила) и мјери се у њутнима (N). Величина „маса” мјери се у килограмима (kg).

л) Величине у облику разломка не смију садржавати ријеч „јединица” у називнику. На примјер, мора се писати „маса по дужини” или „линеарна маса”, а не „маса по јединици дужине”.

м) Треба разликовати предмет од било које величине која га описује, нпр. „површину” („surface”) од „подручја” („area”), „тијело” од „масе”, „отпорник” од „отпорности”, „намотај” од „индуктивности”.

н) Мора се писати, нпр.:

„10 mm до 12 mm”, а не „10 до 12 mm” или „10–12 mm”

„0 °C до 10 °C”, а не „0 до 10 °C” или „0–10 °C”

„24 mm × 36 mm”, а не „(24 × 36) mm” или „24 x 36 mm”

„23 °C + 2 °C” или „(23 + 2) °C”, а не „23 ± 2 °C”

„(60 ± 3) %”, а не „60 ± 3 %” или „60 % ± 3 %”

о) Двије или више физикалних величина не могу се сабирати или одузимати, осим ако припадају истој категорији међусобно упоредивих величина. Тако, метода изражавања релативног одступања, као нпр. 230 V ± 5 %, није у складу с основним законима алгебре. Умјесто тога могу се употребљавати слједећи начини изражавања:

„230 × (1 ± 5 %) V”

„(230 ± 11,5) V”

„230 V, с релативном толеранцијом од ± 5 %”

Често се употребљава и слједећи облик, иако није исправан: (230 ± 5 %) V.

п) Не смије се писати „log” у изразима ако мора да буде наведена база логаритма. Мора се писати „lg”, „ln”, „lb” или „log_a”.

р) Морају се употребљавати математички знакови и симболи препоручени у стандарду ISO 80000-2, нпр. „tan”, а не „tg”.

с) Када математичке формуле прелазе у други ред, прекид реда мора да буде у складу с ISO 80000-2. нпр., прекид реда мора да буде после, а не прије знакова =, +, −, ± и $\bar{\pm}$, или, ако је неопходно, знакова ×, \cdot или /.

Библиографија

- [1] ИПС 1:202У, Интерна правила за стандардизацију - Дио 1: Оснивање и рад стручних тијела Института
- [2] ИПС 2:202У, Интерна правила за стандардизацију - Врсте докумената босанскохерцеговачке стандардизације и њихово означавање
- [3] ИПС 3:202У, Интерна правила за стандардизацију - Развој и доношење босанскохерцеговачких стандарда и других докумената босанскохерцеговачке стандардизације
- [4] ИПС 5:202У, Интерна правила за стандардизацију - Учествовање у раду европских и међународних техничких тијела
- [5] ISO 128 (сви дијелови), *Technical product documentation (TPD) — General principles of representation*
- [6] ISO 690, *Information and documentation — Guidelines for bibliographic references and citations to information resources*
- [7] ISO 3098 (сви дијелови), *Technical product documentation — Lettering*
- [8] ISO 7000, *Graphical symbols for use on equipment — Registered symbols*
- [9] ISO 7001, *Graphical symbols — Registered public information symbols*
- [10] ISO 7010, *Graphical symbols — Safety colours and safety signs — Registered safety signs*
- [11] ISO 10241-1, *Terminological entries in standards — Part 1: General requirements and examples of presentation*
- [12] ISO 80000 (сви дијелови), *Quantities and units*
- [13] IEC 60027 (сви дијелови), *Letter symbols to be used in electrical technology*
- [14] IEC 60417, *Graphical symbols for use on equipment*¹⁾
- [15] IEC 60617, *Graphical symbols for diagrams*²⁾
- [16] IEC 61082-1, *Preparation of documents used in electrotechnology — Part 1: Rules*
- [17] IEC 61175-1, *Industrial systems, installations and equipment and industrial products — Designation of signals — Part 1: Basic rules*
- [18] IEC 80000 (сви дијелови), *Quantities and units*
- [19] IEC 81346 (сви дијелови), *Industrial systems, installations and equipment and industrial products — Structuring principles and reference designations*
- [20] ISO/IEC Directives, Part 1, *Procedures for the technical work*
- [21] ISO/IEC Directives, Part 1, *Consolidated ISO Supplement*
- [22] ISO/IEC Directives, *Supplement — Procedures specific to IEC*
- [23] *Quality management systems — Guidance and criteria for the development of documents to meet needs of specific product and industry/economic sectors, ISO/TC 176*³⁾
- [24] ISO/IEC Guide 21-1:2005, *Regional or national adoption of International Standards and other International Deliverables — Part 1: Adoption of International Standards*

¹⁾ Доступан на: <http://std.iec.ch/iec60417>.

²⁾ Доступан на <http://std.iec.ch/iec60617>.

³⁾ Доступан на <http://www.iso.org/directives> (у дијелу „Normative references“).

- [25] ISO/IEC Guide 21-2:2005, *Regional or national adoption of International Standards and other International Deliverables – Part 2: Adoption of International Deliverables other than International Standards*
- [26] CEN/CENELEC *Internal Regulations – Part 3: Rules for the the structure and drafting of CEN/CENELEC Publications:2019*

Овај дио Интерних правила за стандардизацију ступа на снагу даном доношења.

Одобрио:
Директор

.....
Александар Тодоровић

(празна страница)

